

A
2125

De Kleine Oosterling.

IETS UIT DE
Geschiedenis van Nederlandsch-Indië.

LEESBOEKJE VOOR DE LAGERE SCHOLEN.

DOOR

J. WIJMA.

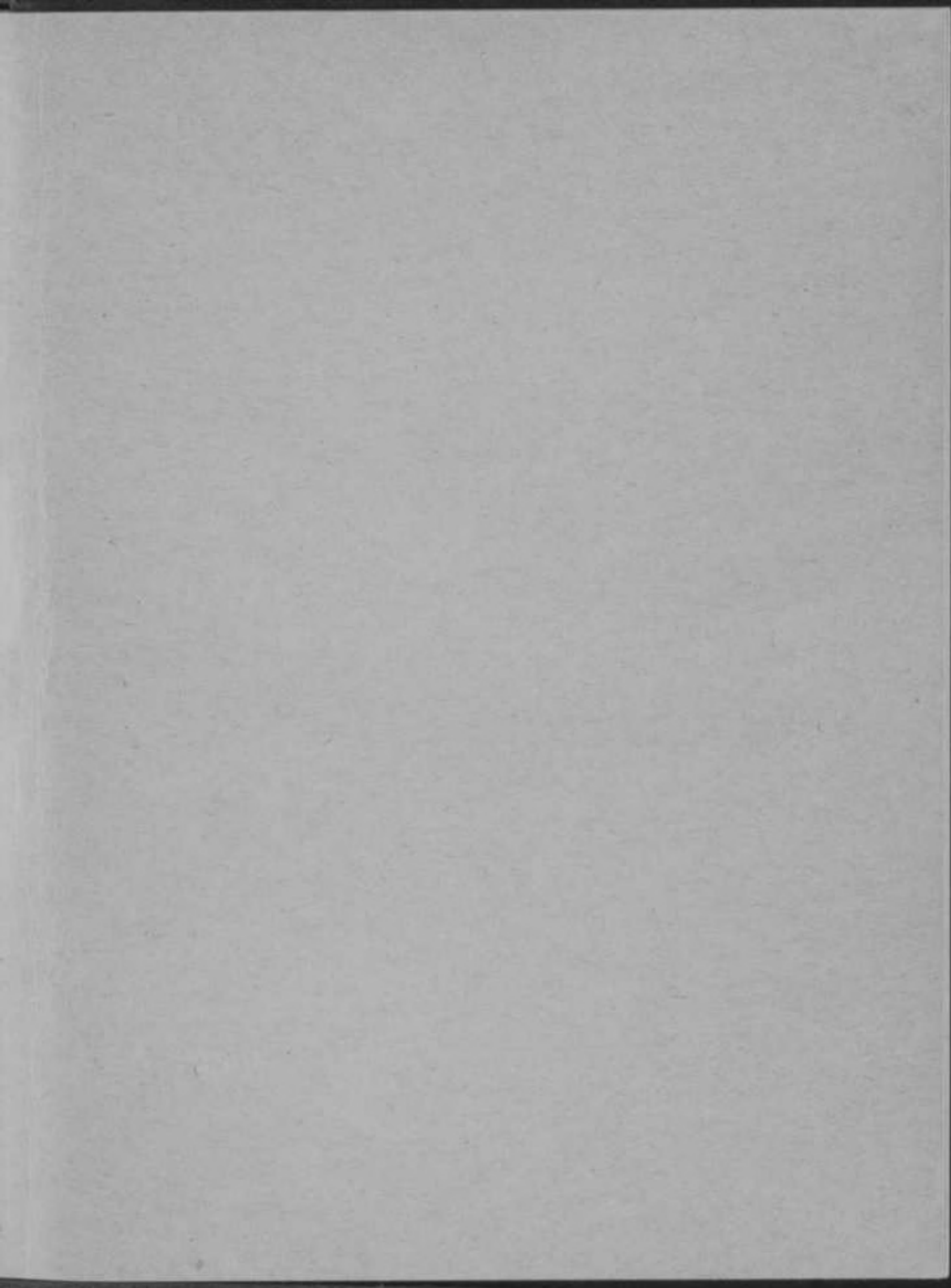
Tweede Druk.

KAMPEN,
LAURENS VAN HULST.
1901.

PROV. BIBL. FRIESLAND

0255 9897

De Kleine Oosterling.

IETS UIT DE

Geschiedenis van Nederlandsch-Indië.

LEESBOEKJE VOOR DE LAGERE SCHOLEN.

DOOR

J. WIJMA.

Tweede Druk.

KAMPEN, A 2125
LAURENS VAN HULST.
1901.

73220

VOORBERICHT.

Is ons Indië langen tijd een land geweest, nagenoeg onbekend niet alleen bij de gewone burgerij, maar ook bij dien stand, welke door ruime geldelijke middelen zich een ruimer blik, een dieper kennis en een degelijker ontwikkeling kan eigen maken, thans is dat anders geworden: belangstelling in Indië heeft de plaats ingenomen van de vroegere onverschilligheid omtrent onze schoone bezittingen. Ook de schooljeugd is Indië nu meer bekend dan vroeger, door de nu en dan verschenen werkjes, die schetsen van zijn tegenwoordigen toestand geven. Maar hoe onze vaders het verkregen en behouden hebben, dat te weten schijnt men tot heden voor onze schooljeugd niet zoo noodig geacht te hebben. Is dat wel billijk gehandeld en jegens het voorgeslacht en jegens Indië zelf?

Zeker niet.

Een reden, wichtig genoeg, om te trachten, wat meer bekendheid met de vroegere gebeurtenissen in Indië onder onze jeugd te brengen. Vandaar het in het licht zenden van dit werkje, dat schetsen uit onze Indische geschiedenis bevat. Het is geschreven in den trant van het boekje *De Kleine Vaderlander*, dat schetsjes uit de historie van ons land geeft en mede bij den uitgever dezes verschenen is.

Uit de geschiedkundige werkjes, door den schrijver reeds vroeger samengesteld, blijkt genoegzaam, dat hij geen voorstander van de *histoire-bataille* is. Doch de aard van de stof is hem bij het schrijven van dit

boekje te machtig geweest en heeft hem gedwongen, meer van oorlogsfeiten te spreken dan hem lief was.

Moge dit boekje een gunstig onthaal bij de schoolwereld te beurt vallen zoowel in het moederland als in Indië, opdat de bekendheid met onze schoone en kostbare bezittingen ook bij de jeugd vermeerdere, en een volgend geslacht er te meer belangstelling voor gevoele en ze te hooger waardeere.

J. WIJMA.

De tweede druk is tot op den tegenwoordigen tijd bijgewerkt. Vinde dit lieve boekje van den bekwamen WIJMA bij de oude veel nieuwe vrienden.

J. C. SANDER.

SCHIEDAM,
Juni 1901.

I. Voor het eerst in Indië.

Op een der dagen van het jaar 1596 vertoonden zich vier vreemde schepen voor de stad Bantam. Vele bewoners liepen uit en tuurden naar die vaartuigen, welke een driekleurige vlag voerden. „Wat is dat voor volk?” vroeg de een den ander, maar niemand wist dit te zeggen. Slechts enkele blanken, die bij elkander stonden, wisten dat wel, en verschrikt fluisterden zij elkander toe: „Dat zijn Hollanders!”

Zoo was het ook. Het waren vier schepen, die enkele Amsterdamsche kooplieden uitgezonden hadden, om een zee-weg naar Indië op te sporen. Na een moeilijke reis van 14 maanden kwamen ze daar nu aan. Cornelis Houtman had er het bevel over.

Na zoo'n tocht hadden onze Hollanders een goed onthaal wel verdiend. Zij werden ook door den regent van Bantam vriendelijk ontvangen. Die vorst gaf hun bovendien toestemming, in de stad handel te drijven.

Maar spoedig keerde het blaadje om.

De blanken, die bij het aankomen der Hollanders zich niet op hun gemak hadden bevonden, waren Portugeezen. Dit volk had toen vele bezittingen in Indië. Het verdiende veel geld, want het kocht van de inboorlingen allerlei waren en verkocht die met groote winst in Europa. Nederlandsche kooplieden lieten die waren met schepen uit Portugal halen en deden ze dan in andere landen met goede winst van de hand. Doch die handel werd den Nederlanders eindelijk verboden

door Filips II, die koning van Spanje en ook van Portugal was. Toen hadden de Nederlanders gedacht: „Nu zullen wij beproeven, zelf de waren uit Indië te halen.” Zoodoende was Houtman uitgezonden en te Bantam gekomen.

Maar de Portugeezen wilden gaarne de eenige handelaars in Indië blijven. Zij dachten: „Die Hollanders moeten weer weg en niet meer terugkomen!” Wat deden zij nu? Zij begonnen in de stad allerlei leelijke dingen van de Hollanders uit te strooien. Zij vertelden: het waren oneerlijke lieden, dieven, zeeroovers, ja wat niet al. En de Bantammers en hun vorst sloegen meer en meer geloof aan die woorden. Toch bleven ze zich even vriendelijk jegens onze zeelieden toonen, en dezen dachten dus van den prins geen kwaad.

Maar een paar maanden later — hoe verbaasd keken ze toen niet op! Onverwachts werden Houtman en eenige anderen, die aan wal waren, door de Bantammers aangegrepen en opgesloten, en ook hun goederen werden hun ontnomen.

Eenigen tijd daarna werden Houtman en de zijnen weder vrijgelaten, maar eerst na het betalen van een som geld. De vorst beloofde, dat hij en zijn volk verder in vriendschap met onze zeelieden zouden omgaan. Doch spoedig raakte men weder oneenig. Waar is het ook, dat Houtman en zijne manschappen geen slag schenen te hebben, goed met de inboorlingen om te gaan. Hij verliet Bantam en bezocht nog eenige andere plaatsen, zonder met de inwoners op dreef te kunnen komen. De slechte staat der schepen dwong hem, Holland weer op te zoeken. Hij kwam daar terug met zeer weinig koopwaren aan boord en dan nog met verlies van één schip en meer dan de helft van zijn volk.

2. Een vast punt bezet.

Voordeel had de eerste reis naar Indië dus niet opgeleverd, doch de zeeweg erheen was door ons volk gevonden, en dat was het voornaamste. Onze wakkere Hollandsche kooplieden besloten dan ook, vol te houden. Reeds weinige maanden na Houtmans terugkomst zeilden acht schepen uit, onder bevel van den admiraal Van Neck. Een jaar later kwam deze met een rijke lading van Bantam terug. De blijde Amsterdammers haalden hem met muziek en onder klokgelui in.

Van Waerwijck en Van Heemskerk, die ook tot de vloot van Van Neck behoord hadden, waren in Indië achtergebleven. Zij zetten de reis nog verder oostwaarts voort en bereikten de streken, waar de muskaatnoten en kruidnagelen groeiden, dus de rijke Moluksche eilanden. Vooral Van Heemskerk was zeer gelukkig, want hij wist op de Banda-eilanden een rijke lading op te doen. Hier en op Ternate lieten zij eenigen van hun volk achter. Dezen bouwden er kantoren en kochten de specerijen van de inboorlingen op. De later komende Hollandsche schepen konden dan in weinig tijd die waren aan boord nemen en spoedig terugzeilen. Zoo werd de reis zeer verkort, en dit was voor de eigenaars van schip en lading een groot voordeel.

Van Neck, Van Waerwijck en Van Heemskerk — deze drie bevelhebbers kan men als de grondleggers van den handel der Nederlanders in Indië beschouwen.

Wat later verscheen Van der Hagen in de Molukken. Op Amboina maakte hij met de inwoners een afspraak; hij van zijn kant beloofde hun hulp tegen de Portugeezen, en zij van hun zijde verbonden zich, alleen aan de Nederlanders

hun kruidnagelen te leveren. Er werd ook een fort gebouwd, dat den naam van *Kasteel van Verre* kreeg, en waarin de bevelhebber een bezetting van 27 man achterliet. Deze sterkte was het eerste vaste punt, dat de Nederlanders in Indië bezaten, en is dus van hun uitgestrekt grondgebied in die gewesten het begin geweest.

3. Een gezantschap.

Bijna terzelfder tijd als de schepen, waarvan in de vorige les gesproken is, zeilden ook nog andere naar Indië. Twee ervan waren door Zeeuwsche kooplieden uitgezonden. Cornelis Houtman en zijn broeder Frederik voerden er het bevel over.

Veel geluk hadden beide broeders op deze reis niet.

Ze waren de eerste Nederlanders, die het rijk Atjeh op Sumatra bezochten. Een der rijksgrooten kwam met een groot gevolg bij hen aan boord en deelde een overvloed van spijs en drank onder het scheepsvolk uit. Dat was wel heel vriendelijk, zult gij zeggen. Zeker, zoo scheen het ten minste; maar wat er verder gebeurde, was ver van vriendelijk. Onverwachts vielen de Atjehneezen op de onzen aan. Een hevig gevecht volgde, en aan weerszijden sneuvelden er velen. Ook de schepelingen, die aan wal waren, werden gegrepen en allen, op acht na, gedood. Onder die acht was Frederik Houtman.

Cornelis was genoodzaakt, zijn broeder en de anderen in de handen van den trouweloozen vijand achter te laten en met de beide schepen te vertrekken. Ruim twee jaar later verschenen er twee andere Zeeuwsche vaartuigen op de kust.

Er waren voor den sultan van Atjeh fraaie geschenken aan boord en ook een brief van prins Maurits. Nu kwamen de Nederlanders in de gunst bij dien vorst. Hij stelde de gevangenen in vrijheid en gaf verlof, een factorij of handelskantoor in zijn land te bouwen. Tevens wilde hij in beleefdheid voor prins Maurits niet onderdoen en stuurde hem eenige gezanten ook met brieven en geschenken.

Die prins belegerde de stad Grave, toen de Atjehneezen in Nederland aankwamen. Hij zond zijn fraaie koets, om hen af te halen, en deed hun groote eerbewijzen aan. Ze overhandigden de brieven en geschenken aan Maurits, terwijl deze door een menigte officieren omringd was. De prins liet hen de geheele legerplaats rondleiden en te hunner eere een groot spiegelgevecht geven. De gezanten bezochten daarna Amsterdam en keerden vandaar naar hun land terug. Een van hen was echter in ons land gestorven.

In dien tijd was het rijk Atjeh vrij wat grooter dan in deze eeuw, en de sultans waren machtig en rijk.

Eenige jaren na het zenden van dit gezantschap leefde er een sultan, onder wiens regeering het land zeker het meest bloeide. Hij kon een vloot van wel 300 schepen, met 60000 man aan boord, uitzenden, om tegen de Portugeezenen te strijden. Hij bezat verbazend groote schatten aan edel metaal en kostbare edelgesteenten, en op zijn prachtige hoffeesten schitterden zijn muzikanten en danseressen van goud. Zijn kraton was door wal en gracht zeer sterk. Ook was die zoo groot, dat er vóór des sultans huis ruimte genoeg was om er 4000 soldaten en 300 krijgsolifanten in gelid te plaatsen. Dat huis was weder omringd door een sterken wal, waarop een groot aantal kanonnen stonden.

De Atjehneezen dreven, met ons en anderen, handel in peper, maar heel hartelijk is de omgang tusschen hen en ons nooit geweest.

4. Eendracht maakt macht.

Eendracht maakt macht! Spoedig zouden de Nederlanders dit spreekwoord bij hun Indische zaken in toepassing brengen.

De vereenigingen of maatschappijen van kooplieden tot het drijven van handel op Indië namen gestadig in aantal toe; in 1599 telde men er reeds acht. Maar wat was daarvan het gevolg. De prijs der koopwaren in Indië werd grooter, omdat elke maatschappij gaarne veel kocht en dus meer geld dan een ander bood. Ook wilde ieder de waren weer spoedig kwijt wezen, zoodat de eene ze al voor een lager prijs verkocht dan de andere. Daar kwam nog bij, dat men niet alleen maar handel te drijven had. Neen, men moest ook strijden tegen Portugeezen en Spanjaarden; zelfs hoopte men, dezen eenmaal geheel uit Indië te verjagen. Maar om dat te doen, was elke maatschappij op zichzelf niet sterk genoeg.

Wat was daaraan te doen? Het beste was, al die maatschappijen tot één groote te vereenigen. De wijze staatsman Oldenbarnevelt raadde dit ook zeer aan, en na eenige moeite gelukte dat dan ook in het jaar 1602. De verschillende maatschappijen werden één groot gezelschap, dat den naam van Oostindische Compagnie kreeg. Ook kooplieden, die niet tot een van die maatschappijen behoorden, mochten bij deze Compagnie meedoen.

De nieuwe vereeniging ontving van de regeering een octrooi

of verlofbrief. Daarin stond, dat zij alleen den handel op Oost-Indië mocht drijven. Verder kon zij, in naam van de regeering, in Indië oorlog voeren, vrede sluiten en verbonden maken. Daartoe mocht zij vloten uitzenden, soldaten en matrozen in dienst nemen en ambtenaren en bevelhebbers aanstellen.

Men geloofde, dat de zaken nu nog wel beter dan vroeger zouden gaan. Van alle kanten zond men geld, om in de winst te kunnen deelen. Het duurde dan ook niet lang, of er was wel 6 en een half millioen gulden bijeengebracht.

Uit al de deelgenooten werden 60 gekozen, die de Compagnie zouden besturen; ze werden *Bevindhebbers* genoemd. Van dezen werden 17 aangewezen, om uit te voeren, waartoe die 60 besloten hadden. Ze heetten de *Kamer der Zeventienen*.

5. De eerste gouverneur-generaal.

Nu ging men met nieuwen ijver aan het werk. Vloten, die hoe langer hoe grooter werden, zeilden de eene na de andere uit Nederland naar Indië.

Reeds kort na het oprichten der Oostindische Compagnie werden een paar factorijen op Java opgericht, en in 1605 werd Amboina op de Portugeezen veroverd. De hoofden van het eiland zwoeren trouw aan onze regeering en beloofden, dat de handel in kruidnagelen alleen met de Compagnie gedreven zou worden. Ook vestigden de Nederlanders zich op Ternate en de Banda-eilanden.

Het ging dus al wel, maar het kon nog beter. Er was geen vaste hand, die de zaken bestuurde. Er moest één man zijn,

die in tijd van gevaar alles doen kon, wat noodig was. En gevaar was er genoeg: Portugeezen, Spanjaarden en Engelschen deden hun best, ons uit Indië te verdrijven. In 1609 was er wel tusschen Spanje en Nederland afgesproken, dat men twaalf jaar lang geen oorlog met elkander voeren zou; doch in Indië stoorden beide landen zich aan die afspraak niet. Hier werd dus de strijd voortgezet, en — met voordeel voor ons.

Er was dus wel één flink man noodig, die alles bestuurde. De regeering in het moederland begreep dat ook. Daarom besloot zij in 1609, een algemeen bestuurder of *Gouverneur-Generaal* aan te stellen. Eenige heeren zouden hem bij zijn werk helpen; ze heetten te zamen: *Raad van Indië*. Alle ambtenaren in Indië zouden hem ondergeschikt zijn. Hij moest de bevelen van den Raad van Zeventienen uitvoeren, doch kon voor het overige doen, wat hem goeddacht.

Pieter Both werd de eerste gouverneur-generaal. Hij kwam in Indië aan met een vloot, waarop zich eenige mannen bevonden, die geen zeelieden waren; enkele hadden vrouw en kinderen bij zich. Zij waren medegegaan, om in Indië te gaan wonen, of, zooals men het noemt, daar een kolonie of volkplanting te stichten. Deze lieden werden naar Amboina gebracht; daar werd dus de eerste Nederlandsche kolonie in Indië gevestigd.

Te Jakatra, waar reeds een Nederlandsche factorij bestond, wilde Both ook een fort bouwen, doch de regent wilde er geen vrijheid toe geven. Tot hoofd der factorijen te Bantam en Jakatra stelde hij Jan Pieterszoon Coen aan.

Van Jakatra en Coen zullen wij weldra meer hooren.

6. Een reis met tegenspoed.

Een reis naar Indië om Kaap de Goede Hoop, op een grooten driemaster, is tegenwoordig gemakkelijk te doen, en een tocht daarheen door het kanaal van Suez op een gemakkelijke en sierlijke stoomboot is bijna een speelreisje te noemen.

Maar in dien tijd had een reis naar Indië heel wat in. De schepen waren vrij wat kleiner dan thans en ook niet van zooveel gemakken en hulpmiddelen voorzien als in onze dagen. Ook kende men den rechten weg nog niet goed, en had men dikwijls aan drinkwater gebrek. Dan nog moest men zich tegen vijanden verdedigen.

De ongelukkigste reis in dien tijd deed wel Willem IJsbrandszoon Bontekoe. Die reis is door haar rampen zeer bekend geworden.

In December van 1618 verliet hij Texel met zijn schip Nieuw-Hoorn. Ruim 200 menschen waren aan boord. Al terstond begon de tegenspoed. Nog niet lang was hij in zee, of geweldig slecht weder deed aan het vaartuig veel schade. Bij Kaap de Goede Hoop overvielen hem vreeselijke stormen. Wat later brak er een treurige ziekte onder de manschappen uit; daardoor moest hij 25 dagen op een eiland doorbrengen. Evenwel was het een schoone streek, rijk in lekker drinkwater, kokospalmen, schildpadden en allerlei eetbare vogels, en de zieken werden er spoedig weer beter. Daarna moest hij echter opnieuw wegens ziekte eenigen tijd op een ander eiland vertoeven.

Zoo kwam men na een tobben van elf maanden dicht bij Straat Soenda. Hoe verblijdde men zich, dat het einde der

reis zoo nabij was. Helaas! het ongelukkigste zou juist nu nog komen!

Een der manschappen was onvoorzichtig met een kaars, bij het tappen van brandewijn, en een vat, dat daarmede gevuld was, geraakte in brand. Dit stak ook de steenkolen aan en daarna de olievaten. Met putsen en emmers trachtte men den brand te blusschen, doch de hitte en rook namen hand over hand toe. Eindelijk gaf Bontekoe bevel, het schip te verlaten en zich met de booten te redden.

Maar, o jammer, eenigen van de bemanning hadden in de verwarring zich daarvan meester gemaakt en daarmee reeds het brandend vaartuig verlaten. De ongelukkige achtergeblevenen! Wat lot stond hun te wachten! Doch niet lang duurde hun angst. Het kruit vatte vuur; een ontzettende slag volgde, en het schip vloog in duizend stukken uiteen. In één oogenblik werden honderd en negentien menschen gedood.

Maar niet allen van de achtergeblevenen kwamen om. Bontekoe en één matroos ploften levend in zee, ofschoon de kapitein aan hoofd en rug bezeerd was. Ze grepen beiden een stuk van den grooten mast en hielden zich zoo een poos drijvende. Gelukkig werden zij door het volk in de booten opgemerkt en aan boord gehaald.

Men hoopte nu, spoedig het een of ander land te bereiken. Dat was ook hoog noodig: de schepelingen waren met zoo-veel overhaasting in de booten gegaan, dat zij maar eenige ponden scheepsbeschuit, een paar wapens en in het geheel geen water medegenomen hadden. Honger en dorst bleven dan ook niet lang uit. Ze werden er eindelijk zoo door gekweld, dat ze het vreeselijk besluit namen, de jongens op te eten, als ze binnen drie dagen geen land vonden. De arme

jongens behoeften echter dat ongelukkig lot niet te ondergaan: de schipbreukelingen landden op een eiland, waar ze in overvloed kokosnoten vonden. Ze konden zich nu op hun gemak met het lekkere sap en het vleesch van die kostelijke vruchten versterken.

7. Onder valsche vrienden.

Nadat Bontekoe en de zijnen op dat vriendelijke eiland eenigen tijd vertoefd hadden, staken zij weer in zee en bereikten het groote eiland Sumatra.

Nog niet lang hadden zij voet aan wal gezet, of daar kwamen enkele inboorlingen naar hen toe. Onze zeelieden, waarvan een paar Maleisch konden spreken, kochten van hen wat rijst en kippen. Of die hun goed gesmaakt zullen hebben!

Na den maaltijd besloot Bontekoe, met vier matrozen in een prauwtje een rivier op te varen tot een naburigen kampong. Zij zouden beproeven, daar levensmiddelen voor de verdere reis op te doen. Dat gelukte hun ook: zij kochten er hoenders, rijst en een buffel. De buffel was evenwel onwillig, en ze konden hem niet meester worden. De vier matrozen bleven nu achter, om den anderen morgen met het beest te komen. Bontekoe ging nu alleen met de prauw naar zijn overig volk terug.

Twee inboorlingen zouden hem terugbrengen. Elk plaatste zich op een eind van het vaartuigje, en Bontekoe in het midden. Beiden hadden een pagaai of schepper, waarmedo zij de prauw in beweging brachten. Ze waren met een kris gewapend en zagen er ver van vriendelijk uit. Al spoedig

dwongen zij Bontekoe, hun een stuk geld te geven. Wat later begonnen ze druk samen te praten en met elkander te kijven. Bontekoe begreep, dat ze oneens waren, hoe ze hem om het leven zouden brengen. Wat zou hij doen, hij ongewapend tusschen twee gewapende wilden? In zijn benauwdheid schoot hem de gedachte in het hoofd, om te zingen. En hij zong, hoe langer hoe luider, zoodat het ver over het water klonk. De inboorlingen luisterden, lachten en schenen hun boos plan te vergeten. Zoo kwam hij met de prauw aan de kust bij zijn volk terug.

Den volgenden morgen kwamen er wel twee inlanders, maar met een anderen buffel; de vier matrozen verschenen niet. Men vroeg hun, wat dat beteekende; doch ze gaven een schreeuw, en eensklaps snelden 2 à 300 gewapende inboorlingen uit het bosch op hen aan. „Mannen! naar de boot!” riep Bontekoe den zijnen toe. Ze sprongen erin of zwommen erheen en verweerden zich zoo goed ze konden met twee bijlen en een sabel; dat waren al de wapens, die ze bezaten. Ze bereikten het ruime sop, maar, de vier achtergebleven matrozen medegeteld, waren ze 16 makkers kwijt.

Enkele dagen later, doch eerst nog na vele moeielijkheden, kwamen de overigen, ongeveer een vijftigtal, in het pas gestichte Batavia aan.

8. Een belangrijke strijd begint.

Wij vernamen, dat Bontekoe en zijn volk aankwamen in het toen pas gestichte Batavia. Maar eer die stad er stond, had er op die plek heel wat plaats gehad.

Coen, van wien wij reeds vroeger spraken, werd in 1618 gouverneur-generaal. Hij deed zijn naam geen oneer aan; hij was koen en dapper; daarbij rustte hij nooit, voor hij verkregen had, wat hij wilde.

Zoo'n man was er toen in Indië juist noodig, want de zaken der Nederlanders stonden er niet te best. Gij weet reeds, dat zij den tegenstand van Portugeezen en Spanjaarden te verduren hadden, maar bovendien brak er een heftige strijd met de Engelschen uit. Ook dezen wilden alleen meester in Indië zijn. Nog kwam daarbij, dat sommige Indische vorsten den Nederlanders kwalijk gezind waren en hulp tegen hen bij de Engelschen vonden.

De vorige gouverneurs-generaal hadden in de Molukken gewoond. Dat was wat ver weg. Coen besloot, als het kon, de plaats der regeering naar Jakatra over te brengen. Daartoe begon hij, met de factorij aldaar in een fort te veranderen.

Tegenover het Hollandsche fort, aan de overzijde der rivier, stond een Engelsche factorij, die met kanonnen gewapend was. De Jakatranen, die met de Engelschen heulden, wierpen nabij ons fort versterkingen op. Coen begreep, dat het er weldra voor hem en de zijnen spannen zou. Doch hij was wakker, en niets ontging hem.

Daar vernam hij, dat de Engelsche schepen vóór Bantam een van onze vaartuigen weggenomen hadden. Tevens bemerkte hij, dat de Engelschen zich gereed maakten, om met de kanonnen van hun factorij zijn fort te Jakatra te beschieten. Terstond liet hij hun zeggen, dat ze de factorij aan hem moesten overgeven. De Engelschen antwoordden: „Dat doen wij niet.” Coen liet daarop door zijn volk de factorij aanvallen en verbranden.

Nu kwam de Engelsche vloot, die bij Bantam lag, te Jakatra. Coen had veel minder schepen, maar hij viel den vijand moedig aan. Geen van beide partijen won den slag; doch Coen zag wel in, dat zijn vlootje te zwak was, om de Engelschen te verjagen.

„Weet ge, wat ik doen wil?” sprak hij tot de overige bevelhebbers. „Ik ga naar de Molukken, om meer schepen en volk te halen. Verdedigt u dan hier op het fort, tot ik terugkeer. Als gij het echter zoolang niet uithouden kunt, geeft u dan over aan de Engelschen, maar nooit aan de Javanen. Vindt gij dat goed?”

„Best,” zeiden de anderen. Daarop zeilde Coen heen, om versterking te halen.

9. Een belegerd fort.

Het bevel over de bezetting van het fort had Coen aan Van den Broeck gegeven. Zoodra de dappere man weggevaaren was, schenen de verdedigers allen moed verloren te hebben. En een weinig moed kon slecht gemist worden bij de kleine bezetting van 300 man, waarvan slechts de helft uit Nederlanders bestond.

Niet alleen stonden de Engelschen als vijanden nabij het fort, maar ook nog eenige duizenden Bantammers. Dezen waren, te gelijk met de Engelsche vloot, in prauwen te Jakatra aangekomen. De regent van Jakatra, die eigenlijk van den Bantamschen vorst afhankelijk was, had zich tot dat oogenblik nog stil gehouden. Maar ook die regent ver- toonde zich eensklaps als vijand, en dat wel op een verra- derlijke wijze.

Want wat deed hij? Eerst hield hij zich, alsof hij het nog zoo kwaad niet met de Nederlanders meende. Hij maakte met hen een afspraak van vrede. Daarop verzocht hij Van den Broeck, om met eenigen van de zijnen een feestmaaltijd te komen bijwonen. Van den Broeck deed dat en verscheen in den dalem of de woning van den regent; doch de trouwelooze Javaan liet hem met zijn zeven officieren grijpen, door het slijk sleuren en naar de gevangenis brengen. Hij eischte een som geld als losprijs. Ook hoopte hij, dat de bezetting van het fort zich nu wel spoedig aan hem zou overgeven.

Thans schreef Van den Broeck den nieuwen bevelhebber van het fort brieven, waarin hij hem verzocht, het losgeld maar te betalen en de vesting in handen van de Engelschen te stellen. Van den Broeck en de overige gevangenen werden ook, gebonden, door de Engelschen tot voor de muren van het fort gebracht, en daar maande Van den Broeck zijn landgenooten alweder aan, zich maar niet langer te verdedigen.

De geheel ontmoedigde Hollanders namen dan ook het besluit, om fort, geschut, geld en goed aan de Engelschen en Jakatranen over te geven. De Nederlanders waren nu op het punt, om misschien voor altijd hun gezag in Indië kwijt te raken.

Maar — wel zonderling — hun grootste vijand op dit oogenblik, de vorst van Bantam, zou juist maken, dat dit niet gebeurde.

Ook hij was een verrader, en wel van zijn vrienden, de Engelschen en Jakatranen. Hij gunde hun de bezittingen der Hollanders niet. „Ik alleen alles,” dacht hij. Zijn leger was nu sterker dan de Engelschen en de gewapende Jakatranen, en hij eischte heel stout alles voor zich alleen. De Engelsche

bevelhebber werd bevreesd en ging terstond met zijn volk aan boord van zijn schepen. De regent van Jakatra werd door den valschen vorst op de vlucht gejaagd.

Door dat alles kregen de Nederlanders op het fort weer moed. Zelfs gelukte het hun, de versterkingen der Bantammers bij een uitval te vernielen.

10. Een hoofdstad gesticht.

Door dat laatste gevecht kreeg de vijand wat ontzag voor de Nederlanders. En dat dezen, behalve nieuwen moed, ook zelfs eenige hoop op behoud van het fort hadden, was te zien uit hetgeen er nog vóór dien uitval gebeurd was.

Op een dag in Maart namelijk was het feest op het fort. Plechtig werd aan de vesting de naam *Batavia* gegeven en dit onder het gebulder van het geschut bekend gemaakt.

Nog eenige tijd ging voorbij. Daar klonk op een dag in de maand Mei het blijde bericht door het fort: „Coen komt! Hij is in aantocht!”

Een schip was op de reede komen ankeren. Twee leden van den Raad van Indië waren daarmede aangekomen en hadden die tijding medegebracht.

Enkele dagen later verscheen Coen ook met een machtige vloot van 17 schepen, met 1200 man aan boord.

Natuurlijk was Coen teruggekeerd met het voornemen, om het fort te ontzetten. Maar hij had nog andere plannen in het hoofd. Jakatra wilde hij vernielen en in de plaats daarvan een andere stad bouwen. En die nieuwe stad zou nu voorgoed de plaats der regeering en dus de hoofdstad van Nederlandsch-Indië worden.

Twee dagen na zijn aankomst had Coen 1000 soldaten en matrozen aan wal laten stappen. Bij hen voegden zich de manschappen van het fort. In dertien afdeelingen rukten deze troepen op de stad Jakatra aan, waarin ruim 7000 gewapende Bantammers en Jakatranen waren. Dat zal een harde strijd gegeven hebben, denkt gij zeker. Toch niet. De stad werd zeer flauw verdedigd; spoedig waren de Nederlanders erin en de vijanden eruit getrokken. De huizen werden nu verbrand en de muren afgebroken.

Enkele dagen later verscheen Coen voor Bantam. Hij liet den vorst zeggen, dat aan Van den Broeck en nog vele andere gevangen Hollanders, die naar deze stad gevoerd waren, de vrijheid gegeven moest worden. Zij werden nu ook terstond losgelaten.

Nu keerde Coen naar het verwoeste Jakatra terug. Hij liet op de thans open plek een ander fort bouwen, grooter en sterker dan het oude, en er huizen zetten. Vele inlanders kwamen er ook wonen. Naar zijn geboorteplaats Hoorn had hij de nieuwe stad gaarne Nieuw-Hoorn willen noemen. Maar dit gelukte niet. De bewindhebbers der Compagnie verkozen, dat de naam van het oude fort op de stad zou overgaan. Het bleef dus Batavia. Die naam zou de geheele wereld door bekend worden, als die van de machtige en rijke stad, welke later den bijnaam van *Koningin van het Oosten* zou hebben.

II. Iemand, die meer is, dan hij schijnt.

Bijna vier jaar na het stichten van Batavia ging Coen naar Nederland terug. Daar wist men, hoeveel hij in Indië

gedaan had. Men deed er hem veel eer aan, en de regeering schonk hem een keten, waaraan een gedenkpenning hing, beide van goud.

Na zooveel arbeid en gevaar nam Coen er nu eens goed zijn gemak van, denkt ge zeker. O neen, hij had allerlei plannen, om den handel in Indië nog grooter en voordeeliger te maken. Hij sprak daarover met de Bewindhebbers van de Compagnie. Dezen stelden hem al spoedig opnieuw tot gouverneur-generaal aan. Maar het duurde nog lang, eer hij weer naar Indië vertrok. De Engelschen hadden niet gaarne, dat hij erheen ging; wij begrijpen ook zeer goed, dat zij hem niet mochten lijden. Zij verlangden, dat hij in Nederland blijven zou. Onze regeering verbood hem toen, naar Indië te gaan. Zij deed dat, om geen groote oneenigheid met de Engelschen te krijgen.

Toch werd het meer en meer noodig, dat een krijgsman als Coen weer in Indië aan het hoofd kwam. Ons dreigde daar een oorlog met den machtigsten vorst van Java.

In 1627 zeilde er een vloot van ons uit. Daarop was ook Coen, maar vermomd. Dat deed hij, opdat de Engelschen van zijn vertrek niets te weten zouden komen. Anders hadden zij hem misschien op zee gevangen genomen.

Coen had zich verkleed als konstabel of kanonnier en deed ook het werk van zoo'n man. Niemand op de vloot wist, dat die eenvoudige persoon de gouverneur-generaal was. Toen men ver genoeg in zee was, wilde Coen zich bekend maken.

Hij verzocht nu den bevelhebber of schipper van het vaartuig, waarop hij diende, om scheepsraad te beleggen, dat wil zeggen: de officieren van het schip bij elkander te roepen. Die schipper was een onvriendelijk mensch; hij zeide norsch:

„Om allerlei kleinigheden kan ik geen scheepsraad beleggen.” — „Het is niet om kleinigheden, maar om een zaak van belang, die ik u niet zeggen kan,” sprak Coen. Hij wilde de booze bui bij den schipper doen bedaren en wachtte daarom een paar dagen. Toen deed hij hem weder hetzelfde verzoek. Doch nu begon de man hevig tegen hem uit te varen. Hij dreigde zelfs, hem een pak slaag te laten geven, als hij nu niet dadelijk van hem hoorde, wat de scheepsraad dan toch wel weten moest. Coen antwoordde, dat hij hem dit niet behoefde te zeggen, en dat alle uitstel voor rekening van den schipper kwam. Deze durfde nu toch niet langer „neen” zeggen en sprak: „Goed, ik zal van middag scheepsraad beleggen, en dan zullen wij eens zien, wat zoo’n kale konstabel te vertellen heeft.”

De scheepsraad kwam bijeen, maar nu verzocht Coen, ook den bevelhebber der vloot te laten roepen. De schipper begon al weer te razen, doch de scheepsraad liet den bevelhebber komen. Daarop deed men den konstabel weten, dat hij voor den scheepsraad verschijnen kon. Maar hoe verbaasd keken de officieren op! Er trad een heer binnen, prachtig gekleed en met een ernstig gezicht en een deftige houding. Hij zeide: „Ik ben de gouverneur-generaal Coen; hier zijn de papieren, waarin gij het lezen kunt. Ik heb als konstabel moeten dienst nemen, om mijn vertrek voor de Engelschen te verbergen. Ik had mij al eer aan u kunnen bekend maken, maar het is de schuld van den schipper, dat ik dit nu pas doen kan.” — Gij kunt denken, hoe vreeselijk de schipper in angst zat; hij vreesde voor een zware straf. Doch hij kwam er met een duchtige vermaning af, en hij moest beloven, dat hij in het vervolg jegens zijn vrienden wat vriendelijker zou zijn.

12. Pal staan.

Juist van pas kwam Coen te Batavia aan. De machtigste vorst van Java, de sultan van Mataram, wilde zich van Batavia en Bantam meester maken.

Hij eischte, dat de Nederlanders hem als oppervorst van Batavia zouden erkennen. Natuurlijk antwoordde Coen, dat dit zoo maar niet ging. Daaruit volgde de oorlog.

Eerst kwam er een groote menigte prauwen voor Batavia, zoo het heette, om vee en levensmiddelen aan te brengen. Men was evenwel op zijn hoede, en toen de bemanning van de prauwen des nachts het fort of het kasteel aantastte, werden de aanvallers met verlies teruggejaagd.

Niet vele dagen daarna verscheen een talrijk leger van den sultan voor de stad. Zij had nog maar zwakke vestingwerken. Ook was het aantal verdedigers — soldaten en matrozen — slechts 700 man sterk, doch de Chineesche bevolking en de vrije inlanders stonden hen getrouw bij. Na eenige kleine gevechten deed Coen een grooten aanval. De uitslag was gelukkig. Het vijandelijke leger werd uiteengeslagen, en de aanvoerder en de voornaamste bevelhebbers sneuvelden.

Ondertusschen wist de sultan niet, dat zijn volk zoo ongelukkig geweest was. Hij dacht zelfs, dat zijn soldaten nu Batavia wel zouden ingenomen hebben. Hij vreesde alleen maar, dat ze niet talrijk genoeg zouden zijn, om al den buit uit de veroverde stad mede te nemen. Daarom zond hij een tweede leger onder een van zijn rijks grooten om het eerste daarin een handje te helpen.

De aanvoerder van deze nieuwe krijgsmacht keek vreemd op, toen hij bij zijn komst voor Batavia het eerste leger

verslagen vond. Hij liet door een deel van zijn volk een aanval op de stad doen, maar die mislukte. Hierover was hij zoo vertoornd, dat hij de bevelhebbers en de krijgslieden, die daarbij tevergeefs hun best gedaan hadden, allen liet dooden.

Toen hij korten tijd daarna gebrek aan levensmiddelen kreeg, trok hij met het overschot van zijn leger terug.

Dat was wel een groote tegenspoed voor den trotschen vorst van Mataram! Maar hij, de machtige sultan, zou het er zoo niet bij laten blijven. Dat Batavia moest en zou hij hebben. Hij zelf zou nu tegen die stad optrekken!

Hij verzamelde een leger zoo groot, als er misschien nog nooit op Java gezien was. Het telde, zegt men 80000 man. Groote schuren liet hij bouwen en vulde die met rijst, om voedsel voor die menigte soldaten te hebben. Doch Coen wist daar achter te komen en zond troepen af, die zich van die rijstschuren meester maakten en al den voorraad daarin verbrandden.

Het groote leger kwam voor Batavia, maar voerde er niet veel uit. Het moest strijden tegen een vijand, die hoe langer hoe feller aanviel. Die vijand was de honger. Duizenden stierven van gebrek en aan ziekte, en de overigen kregen bij een algemeenen aanval de nederlaag. De vorst trok af met het volk, dat hij nog overhad, en Batavia was behouden.

De machtige sultan van Mataram het hoofd gestooten voor Batavia! Het grootste gedeelte van zijn leger was omgekomen! Dat maakte indruk op de Javanen. Dat vergrootte bij hen het ontzag voor de Nederlanders.

Doch ook de laatsten hadden gedurende het beleg een groot verlies geleden. Coen was aan een korte, maar hevige ziekte gestorven.

Hij werd begraven in de hoofdstad, die door hem gesticht en behouden was. Daar prijkt ook het standbeeld van den grootsten en beroemdsten van alle gouverneurs-generaal, van den man, aan wien wij onze macht in Indië vooral te danken hebben.

13. Een geplaagde bevolking.

De waren, waarin de Oostindische Compagnie in dien tijd handel dreef, bestonden bijna geheel uit specerijen, vooral peper, nagelen, en muskaatnoten. De twee laatste edele producten haalden onze schepen uit de Molukken. Er groeiden er veel, en daardoor werden ze te goedkoop naar den zin van de Compagnie. Ook deden vele menschen, die niet in dienst van de Compagnie waren hun best, met den handel in specerijen wat te verdienen. Daardoor had de Compagnie al weer minder winst.

Dat wilde zij veranderen, en deed het ook. Maar hoe? Op een wijze, die den Nederlanders van dien tijd tot groote oneer strekt.

De Compagnie bedacht twee middelen. Het eerste was: heel weinig vruchtboomen te laten staan, en het tweede: aan lieden buiten de Compagnie allen handel te beletten.

Alleen op Amboina en een paar kleinere eilanden mochten de nagelboomen blijven, en slechts op de Banda-eilanden de notemuskaatboomen. Op alle overige eilanden werden die planten vernield. Inlandsche vaartuigen, die in dienst van de Compagnie waren, deden onophoudelijk tochten naar en om die eilanden, en de bemanning hakte onmeedoogend alle

boomen om. De arme bewoners werden daardoor van hun broodwinning beroofd; zij leden gebrek en vluchtten weg of werden verjaagd. Geheele eilanden werden ontvolkt en veranderden in wildernissen. Die hongi-tochten — zoo werden ze genoemd — hebben al heel wat ellende veroorzaakt.

Maar daar bleef het niet bij. De geplaagde bevolking stond meer dan eenmaal tegen de Compagnie op en moest daar dan zwaar voor boeten.

Zoo verzamelden zich op Amboina velen om een dapper man als hun opperhoofd en streden lang tegen de Nederlanders. Dit hoofd, Toeloe Kabesie geheeten, bezette de vesting Kapaha. Die vesting lag op een rots en was bijna niet te bereiken. Een aantal Nederlandsche krijgslieden omsingelde die rots. Een geruimen tijd verdedigde zich de bezetting, die telkens langs een geheimen weg nieuwen voorraad van levensmiddelen kreeg. De belegerde Amboineezen zeiden dan ook: „Alleen als de Hollanders vleugels hebben, kunnen zij in de vesting komen.” Die grootspraak zou hun toch eindelijk leelijk bezuren.

In zekeren nacht klimmen eenige rappe mannen onder hun kapitein Jacob Verheiden, zoo stil mogelijk, langs een steil en verbazend moeilijk pad naar boven. Ze naderen meer en meer de vesting; de Amboineezen merken niets: ze houden slecht de wacht. Eindelijk, daar komen de Hollanders op den top; ze sluipen de vesting in en overvallen de belegerden, die gedood of gevangen genomen worden.

De dappere aanvoeder der Amboineezen ontvluchtte echter. Een weinig later hoorde hij, dat enkele hoofden van het eiland in handen waren gevallen van Demmer, den gouverneur der Molukken. De gouverneur beschuldigde hen, dat zij aan

den opstand hadden medegedaan. Toeloe Kabesie wist, dat dit niet zoo was. En wat deed hij? Hij ging vrijwillig naar Demmer, om hun onschuld te bewijzen. Deze liet den edelen man nu grijpen en het hoofd afslaan.

Enkele jaren later, toen De Vlaming gouverneur der Molukken was, stonden de verdrukte eilanders weer op. Nogmaals werden sommige streken geheel verwoest en van bewoners beroofd, weer vonden velen in de gevechten een bloedigen dood. Doch ook dappere daden werden aan beide zijden bedreven. Ziehier een er van. Een tweehonderdtal Nederlanders werden door eenige duizenden vijanden omsingeld. Zij trokken naar een fort terug en werden daarin nu belegerd. Elke aanval, dien de vijand tegen de muren waagde, werd hem duur betaald gezet. Lang hoopten de belegerden op hulp, doch de tijd verliep en langer verzet was hun onmogelijk. Maar zich aan den vijand overgeven — neen, dat nooit. Zij staken den brand in het kruit en begroeven zich zelve op die wijze onder het puin van de muren, die ze zoo dapper verdedigd hadden.

14. Een vreeselijk beleg.

Een van de voornaamste bezittingen der Portugeezen was de stad Malakka. Wel hadden in het begin der 17de eeuw de Hollanders reeds twee aanslagen op de stad gedaan, maar die waren niet gelukt. Toch bleven ze Malakka steeds in het oog houden, en menig zeegevecht viel in de Straat van Malakka tusschen Nederlanders en Portugeezen voor.

In 1640 gaf de gouverneur-generaal Van Diemen aan den

bevelhebber Anthoniszoon last, om met eenige vaartuigen en troepen zich te vereenigen met den bevelhebber Koper, die met een scheepsmacht voor Malakka kruiste. Beide bevelhebbers omringden de plaats met 3000 man, waaronder 1500 inlandsche soldaten waren.

Nu begon een beleg, dat een van de vreeselijkste is, waarvan men in de geschiedenis leest. Dapper en hardnekkig waren de aanvallers, maar even dapper en hardnekkig toonden zich de verdedigers. In de stad kwam een geduchte hongersnood, en daarna een afgrijselijke pest, die elken dag een groot aantal menschen sterven deed. Maar dezelfde ziekte barstte ook onder de Hollanders uit, en velen bezweken eraan, ook de bevelhebbers. Toch bleef men aan beide kanten volhouden. Kapitein Caertekoe werd tot bevelhebber van het overschot van ons volk benoemd. Nu werd besloten, de stad met geweld te veroveren. De kleine overgebleven bezetting verdedigde zich bij de bestorming met leeuwenmoed, en de Hollanders hadden een zware taak. Toch kregen dezen een gedeelte der stad in hun macht, en de dappere Portugeesche bevelhebber gaf toen het andere gedeelte over, op voorwaarde, van met zijn volk vrij de stad te mogen verlaten.

Hoe vreeselijk moet de ellende wel in de stad geweest zijn! Toen de belegering begon, waren er 20000 menschen in, en na de overgave slechts 3000!

Het verlies van Malakka was voor den handel der Portugeezen een geduchte slag.

15. Een schoon eiland gewonnen.

Zeker hebt ge wel eens Ceilon hooren noemen, dat schoone

eiland, waar boomen groeien, die de edele kaneel schenken, waar olifanten in troepen door de wouden rondzwerven, en de zee de schoonste parelen oplevert.

Dat heerlijke land is een bezitting van de Oostindische Compagnie geweest. Hoe jammer, dat wij het aan anderen hebben moeten afstaan!

Onder het roemrijk bestuur van den gouverneur-generaal Van Diemen begon onze strijd op Ceilon. De Portugeezen bezaten er de voornaamste havens. Daarmede waren ze evenwel niet tevreden. Ze trokken het land in, en ze veroverden en verbrandden zelfs de hoofdstad Kandy. De keizer van Kandy liet dat echter niet ongewroken; zijn soldaten overvielen de Portugeezen in een hinderlaag en doodden er een groote menigte van. Toch was die vorst nog voor de Portugeezen bevreesd, en daarom verzocht hij den Nederlanders, hem tegen zijn aanvallers te komen helpen.

De Nederlanders waren dadelijk bereid, hun oude vijanden te bestrijden. Met een vloot zeilden ze in 1638 naar Ceylon. Zij voegden zich bij de troepen van den keizer en ontnamen nu den Portugeezen bijna alle havens. Thans begon de keizer echter de Nederlanders te wantrouwen. Hij vreesde, dat ook dezen, evenals de Portugeezen, hem de baas zouden worden. Nu, eigenlijk had hij geen ongelijk, met dat te denken, zooals gij wel zult hooren.

Hij begon de Nederlanders minder vriendelijk te behandelen. Dezen verweten den vorst zijn wantrouwen. Van woorden kwam het tot daden; een van onze bevelhebbers, die wat stout tegen den keizer gesproken had, werd zelfs op een verraderlijke wijze vermoord. Daarop kwamen de Portugeezen terug en behaalden weer eenig voordeel.

Tot 1655 gebeurde er nu op Ceylon niets bijzonders, doch toen begon daar opnieuw de strijd met de Portugeezen. Tweemaal brachten de Nederlanders hun een nederlaag toe. Kolombo, hun voornaamste stad op het eiland, werd door Nederlanders en Cingaleezen (bewoners van Ceylon) belegerd en moest zich wegens honger overgeven. Daarna veroverde onze krijgsmacht de laatste stad, die de Portugeezen nog op Ceylon bezaten. De keizer bleef wel regeeren, maar de Oost-indische compagnie was nu de meesteres van den rijken en machtigen vorst. Kolombo werd onze hoofdplaats. Wij bezaten bijna de geheele kust, en daardoor was de handel in de kostbare kaneel en de schoone en dure parelen zoo goed als geheel in onze macht.

16. Twee brave mannen.

Tot zelfs naar het vergelegen China zonden onze kooplieden hun schepen en behaalden er groote winsten. Sedert 1624 behoorde ons daar het schoone eiland Formosa. We hadden er het fort Zeelandia gebouwd. Een aantal Nederlanders hadden er zich gevestigd en leefden er met vele inlanders als goede vrienden. Toch woonden er ook een menigte andere Chineezen, die ons volk geen goed hart toedroegen. Zelfs hadden zij eens een aanval op Zeelandia beproefd, doch onze landgenooten en hun Chineesche vrienden hadden zich duchtig geweerd en een paar duizend van hun vijanden doen sneuvelen.

Zoo gelukkig waren ze echter in 1661 niet. China was toen door een ander volk veroverd, en vele ontevredene Chineezen

zuiervan onder hun bevelhebber Koksinga op zee rond. Die man dacht, dat Formosa een goede woonplaats voor hem en zijn lieden wezen zou. Hij besloot het eiland in bezit te nemen. Met een groote vloot kwam hij aanzeilen en stapte met zijn woeste krijgslieden aan land. Bijna allen, die eenig verzet boden, werden op een wreede wijze gedood, en spoedig omsingelde hij het fort Zeelandia.

Frederik Coyet, de gouverneur van Formosa, was een dapper man. Zijn plan was, het fort zoo lang te verdedigen, als hij kon. Hij zond naar Batavia om hulp, maar de ondersteuning, die hij nu ontving, beteekende zeer weinig. Eigenlijk liet men hem aan zijn lot over. Toch hield hij met groote dapperheid den vijand negen maanden lang buiten de vesting. Duizenden Chineezers verloren bij de gedurige aanvallen het leven. Ten laatste kwam er gebrek aan levensmiddelen, en een groot gedeelte van de bezetting was ziek of reeds gestorven. Nog wilde hij het fort niet overgeven, maar de krijgsraad dwong hem daartoe. Met het overschot van de verdedigers keerde hij naar Batavia terug. Daar werd de dappere man zeker om zijn moedig gedrag geprezen? Neen; Coyet had vijanden en die wisten het zoo ver te brengen, dat men hem de schuld van het verlies van Formosa gaf. Zelfs werd hij tot een gevangenisstraf van twee jaar veroordeeld en vervolgens naar een eiland gezonden, dat hij niet verlaten mocht.

Nu moet ik u nog iets verhalen, dat gedurende het beleg van Zeelandia gebeurde. Onder de Nederlanders, die Koksinga gevangen genomen had, was ook de predikant Hambroek. Toen de Chineesche bevelhebber ondervond, dat Zeelandia niet gemakkelijk in te nemen was, liet hij Hambroek bij zich

komen. Hij zeide tegen hem: „Ga naar het fort, en doe uw best om Coyet over te halen, dat hij mij de vesting overgeeft. Maar eer gij gaat, moet ge mij beloven, dat ge hier weer zult terugkomen.” Hambroek beloofde dat. En wat deed de brave man, toen hij in het fort gekomen was? Hij spoorde juist Coyet en zijn volk aan, zich dapper te blijven verdedigen.

Nu zeide hij, dat hij naar Koksinga terug moest om te doen, wat hij beloofd had. Men bad en smeekte hem, te blijven en zich niet weder in de macht van den wreeden man te stellen. Doch Hambroek wilde liever het ergste afwachten, dan zijn woord breken. Hij keerde terug en berichtte, dat het fort verdedigd zou blijven. Niet lang daarna werd hij met zijn zoon op bevel van den verbitterden Chi-neeschen bevelhebber onthoofd.

17. Een gouverneur-generaal, die lang aan het bestuur is.

De gouverneur-generaal, die het langst van alle landvoogden Indië bestuurd heeft, is Maetsuyker. Hij deed dat van 1653 tot 1678, dus juist het vierde gedeelte van een eeuw. Hij heeft het meest onze bezittingen daar vergroot. Niet alleen kwam dat, omdat hij zoo lang Indië bestuurde, maar ook omdat hij een zeer kundig en werkzaam man was.

In 1659 waren twee Hollandsche vaartuigen door onderdanen van den sultan van Palembang geplunderd en de schepelingen ervan vermoord. De sultan wilde geen schadevergoeding geven, noch beterschap beloven. Zijn hoofdstad werd daarop door ons ingenomen, en hij zelf moest in het

vervolg aan de Compagnie gehoorzamen. Ook werd in het volgende jaar door ons een factorij te Padang gebouwd. Dat was het begin van onze macht op het groote Sumatra. Eenige jaren later kwam het rijk Padang geheel in onze handen en ook een groot gedeelte van de Westkust.

Grootter en belangrijker was de tocht naar Celebes, waardoor wij een gedeelte van dat groote eiland in bezit kregen.

Ook hier was hetzelfde met twee van onze schepen gebeurd als te Palembang. De sultan van Makassar wilde daarvoor geen voldoening geven. Maar er kwam nog meer bij. De sultan had het rijk Boni, ook op Celebes, veroverd en den vorst ervan gedood. Aroe Palakka, de gevluchte zoon van den vermoorden vorst, was goed ontvangen door den sultan van Boeton. Deze werd nu daarom door den vorst der Makassaren aangevallen, en hij was een vriend van ons. Hij verzocht dan ook onze hulp.

In het laatst van 1666 zeilde de dappere admiraal Speelman met een vloot van Batavia uit, om den sultan van Makassar op te zoeken. Aroe Palakka was met een groote schaar Boegineezen (bewoners van Boeton) op die vloot. Deze Bonische prins toonde zich dapper en vol overleg, en wij hadden met hem en zijn hulptroepen spoedig zeer veel op. Het was voor den armen vorst van Boeton hoog tijd, dat Speelman hem te hulp kwam. De sultan van Makassar was met 25000 krijgslieden en een groote menigte schepen op zijn eiland gekomen. De vijand was dus wel sterk, doch daarover dacht Speelman niet. Onverwachts viel hij hem aan, vernielde zijn vloot en versloeg geheel en al zijn leger. Aroe Palakka en zijn volk hadden er zich terdege bij geweerd.

Eenige maanden daarna landde Speelman met zijn leger-

macht op Celebes. Lang duurde daar de strijd met de troepen van den sultan. Aroe Palakka en zijn Boegineezen deden weer wakker mede. Toen moest de sultan het eindelijk opgeven en zich aan de Compagnie onderwerpen.

De held Speelman keerde naar Batavia terug. Hij kwam er met vele rijke en kostelijke zaken, die op den vijand waren buit gemaakt. Bij zijn luisterrijken intocht werd hij gevolgd door een groot aantal prachtig gekleede rijksgrooten, die de sultan van Makassar als panden van zijn trouw had moeten medegeven.

Een weinig later werd Aroe Palakka sultan van Boni. Dat was het loon voor de diensten, die hij ons bewezen had.

18. Twee machtige vijanden klein geworden.

De twee machtigste vijanden, die de Nederlanders in die dagen op Java hadden, waren de vorsten van de rijken Bantam en Mataram.

Tot dien tijd bezat de Compagnie op Java niets meer dan Batavia en de omstreken daarvan. Dat zou anders worden.

De soesoehoenan of keizer van Mataram was oud. Op Madoera, dat hem ook behoorde, en in de Oostelijke deelen van zijn rijk brak een opstand uit, waaraan vele uit Celebes gevluchte Makassaren meededen. Een der voornaamste hoofden van de opstandelingen was prins Troena Djaja, die gaarne vorst van Madoera en nog liever van Mataram wilde worden. De oude keizer zag geen kans, de rust in zijn rijk te herstellen, en riep daarom in 1675 de hulp van de Compagnie in.

De dappere Speelman werd nu met een leger gezonden om

den keizer te ondersteunen. Volgens een vroegere afspraak met dien vorst moesten wij ook hulp geven. Speelman veroverde verscheidene havenplaatsen, die in handen van den Madoereeschen prins gevallen waren, en wist groote voordeelen voor de Compagnie te verkrijgen. Maar de prins gaf daarom den strijd niet op. Hij verzamelde een leger in de binnenlanden van Java en trok naar de hoofdstad van Mataram op. De oude keizer moest zijn behoud in de vlucht zoeken. Zelfs de rijkssierraden geraakten in de macht van den vijand. Daaronder was ook de keizerlijke kroon, die de Javanen den *berg van zilver* noemden.

De oude vorst stierf op zijn vlucht, en zijn oudste zoon werd nu keizer. Ook hij vroeg Speelman om hulp. Hij kreeg die ook, maar moest daarvoor een gedeelte van zijn land aan de Nederlanders afstaan en ook hun handel bevoordeelen.

Speelman verliet nu het leger, doch andere kriegsbevelhebbers zetten den oorlog voort. Kediri, de voornaamste stad van den vijand, werd door ons met geweld ingenomen. Wij kregen ook de rijkssieraden in bezit, maar gaven die aan den nieuwen keizer. Wij ontnamen den vijand ook zijn overige plaatsen, en hij zelf werd overal achtervolgd en uiteengejaagd. Eindelijk zwierf de dappere Madoereesche prins nog slechts met een klein overschot van zijn leger rond. Hij gaf zich kort daarna vrijwillig over, maar hij werd door den keizer zelt laaghartig doorstoken. Zoo had deze laatste vorst het aan de Nederlanders te danken, dat hij nog keizer gebleven was.

De macht van de volgende vorsten van Mataram verminderte door corlogen meer en meer. Toen in 1746 de gouverneur-generaal Van Imhoff op een reis vele plaatsen van Java

en ook Samarang bezocht, kwam zelfs de keizer van het vroeger zoo machtige land dezen dienaar der Compagnie in die stad zijn hulde brengen. Wat een verval!

Niet vele jaren later was dat rijk door ons nog zwakker gemaakt. Het was in tweeën verdeeld; de vorstenlanden Soerakarta en Djokjokarta. Elk werd geregeerd door een afzonderlijken vorst, die beiden onder de Compagnie stonden.

Evenzoo zou ook Bantam zijn vrijheid verliezen. De oude sultan aldaar had zijn regeering aan een van zijn zoons overgegeven. Wat later had hij daarover spijt en wilde een anderen zoon tot sultan maken. Hij bracht den jongen sultan geducht in het nauw, en deze verzocht den Hollanders, hem te helpen. Dezen kwamen terstond en herstelden hem in de regeering. De oude sultan trok nog eenigen tijd hier en daar rond. Eindelijk werd hij zoo'n zwervend leven moede en gaf zich in 1686 aan ons over. Wij voerden hem naar Batavia, waar hij zes jaar later overleed. Ook de sultan van Bantam had dus zijn rijk uit onze handen ontvangen.

De beroemde Speelman, die gouverneur-generaal geworden was, had dezen Bantamschen oorlog wel begonnen, maar de groote man stierf vóór het einde ervan.

Bijna geheel het rijke Java was nu aan de Compagnie onderworpen.

19. Onze verste bezitting.

De opvolger van Speelman als gouverneur-generaal was Camphuis. Hij is wel niet door groote daden beroemd geworden, maar hij is een der braafste landvoogden geweest.

Ook bezat hij veel kennis. Had hij dan veel onderwijs op goede scholen gehad? Neen, hij had bijna alles, wat hij wist, zich zelf geleerd. Men kan zooveel, als men maar wil.

Hij was van geen groote afkomst. In zijn jeugd was hij leerling bij een zilversmid geweest. Als jongeling vertrok hij naar Indië. Daar viel hij weldra door zijn braafheid en kennis in het oog. Hij zag zich na eenigen tijd tot Raad van Indië benoemd. Hij was nog een der jongsten van dien Raad, toen hij tot gouverneur-generaal benoemd werd. Al was hij nu zoo hoog geplaatst, zoo vergat hij zijn jaren als zilversmids-leerling en zijn ouden baas, den zilversmid, niet. Hij verraste dien man eens met een brief, waarin hij hem een groote bestelling deed: een geheel stel tafelzilver. Nog lang pronkte dat op den disch van den gouverneur-generaal en deed hem aan zijn jeugd denken.

Hij had ook aan het hoofd van onzen handel in Japan gestaan. Wij zullen u van dien handel hier wat vertellen.

Reeds in 1609 waren twee Nederlanders met een brief van prins Maurits aan den keizer van Japan in dat land gekomen en bij dien vorst in zijn hoofdstad toegelaten. Ons volk kreeg vrijheid er handel te drijven, en de opperkoopman Specx bouwde er de eerste Hollandsche factorij op het kleine eiland Firando.

Echter hadden de Portugeezen veel meer invloed in Japan dan wij. Vele Japanners waren hun vrienden. De Japansche regeering begon de Portugeezen te wantrouwen. Eindelijk werden zij verdreven en hun Japansche vrienden bij duizenden vermoord. Men zegt, dat de Nederlanders bij die gruwelen de Japanners geholpen hebben. Als dit waar is, dan is het een afschuwelijke handelwijze, en men mag dan

wel zeggen, dat ze loon naar werken kregen. Want niet lang daarna (in 1640) kwam een gezant van den keizer hun het bevel brengen, dat ze alle huizen, waarop de cijfers der christelijke jaartelling stonden, moesten afbreken, — dat ze den Zondag niet meer mochten vieren, en dat de factorij elk jaar een nieuw opperhoofd moest hebben. Een jaar later werd hun gelast, de factorij op Firando te verlaten, en op het nog kleinere eiland Decima, bij de stad Nagasaki, te gaan wonen. Elken avond werd de poort op de brug naar die stad door de Japanners gesloten. Als er schepen van ons aankwamen, werden ze streng onderzocht. Geen Nederlander mocht zonder verlof aan wal komen, en zelfs moesten de gestorvenen in zee geworpen worden.

Met den handel zelf maakten de Japanners het ons ook zoo moeilijk, als ze maar konden. Alleen om de voordeelen hielden wij dien aan. Wij brachten er koopwaren, vooral suiker en zijde, die goed betaald werden, en kochten er het meest koper terug. Toch verminderde het getal Hollandsche schepen, dat er kwam, gedurig. Terwijl in den eersten tijd van onzen handel er elk jaar tien verschenen, was dit kort na het begin van de 18de eeuw niet meer dan 2.

Toch konden wij ons beroemen, dat wij de eenige Europeanen waren, die handel op Japan drijven mochten. Hoeveel moeite andere volken ook deden, om toegang tot een Japan-sche haven te krijgen, was dat altijd vergeefs. En zoo is het tot het midden van deze eeuw gebleven.

20. Een winstgevende boom.

Een fraai gezicht zoo'n koffietuin, vooral in den bloeitijd,

als de koffieboomen, met hun lichtgroene, gladde bladeren en witte bloemen, overdekt zijn met een gewelf van groene bladeren en helroode bloemen. Dat gewelf wordt door de veel hoogere dadapboomen gevormd en dient, om de zwakkere koffieboomen tegen de zonnehitte te beschermen.

Vele millioenen koffieboomen vindt men op Java, en ze leveren ook vele millioenen ponden koffie op. Groote voordeelen geeft dat aan moederland en kolonie beide. De Java-koffie is de geheele wereld door bekend.

De koffie is eigenlijk een Afrikaansche plant. Ze is naar Arabië overgebracht, en het aftreksel ervan werd daar en in de omringende landen het eerst als opwekkende drank gebruikt. Vóór het midden van de 17de eeuw was de koffie nog weing in Europa bekend; daarna begon men ze daar meer en meer te gebruiken.

Arabië leverde lang alleen de koffie. Maar men begeerde er hoe langer hoe meer van en betaalde ze goed. Daarom begon men er over te denken, of men den koffieboom niet naar andere landen kon overbrengen. Ook de Nederlanders dachten daarover. In 1696 plantten zij bij Batavia de eerste koffieboompjes, die echter drie jaar later door een hevige overstroming van de Tji Liwong vernield werden. Doch korten tijd daarna zette men er weer andere, zoodat reeds in 1706 de eerste Java-koffie in Nederland aankwam.

Eenigen tijd later werden enkele boompjes naar Amsterdam gevoerd, en een daarvan bracht men naar Parijs. Daar verkreeg men eenige planten uit het zaad, en één plantje ging met een schip mede naar de Fransche kolonie Martinique in Amerika. Op die reis kwam er aan boord groot gebrek aan water; maar de Fransche kapitein bespaarde drinkwater uit

zijn eigen mond, om het plantje te laven. Het gelukte hem ook, het levend naar Martinique over te brengen. Men zegt, dat het verbazend groot aantal koffieboomen, die thans in Amerika gevonden worden, alle van dat plantje afkomstig zijn.

De gouverneur-generaal Zwaardekroon, die Indië van 1718 tot 1725 bestuurde, is bekend om zijn zorg voor het vermeerderen van winstgevende gewassen op Java. Niet alleen indigo en katoen deed hij meer aanplanten, maar bovenal deed hij zijn best, het aantal koffieboomen groter te maken. De Javanen zelf begonnen met graagte koffie te kweken, omdat er weinig arbeid bij noodig was, en de koffie goed betaald werd. Toen werden er al groote hoeveelheden naar Nederland overgevoerd, en de Compagnie had er groote winsten bij.

21. Een gruweldaad.

In 1740, terwijl Valckenier gouverneur-generaal was, gebeurde er te Batavia iets, dat even schandelijk als afgrijselijk was.

Er woonden om en in de stad vele Chineezers, en telkens brachten schepen er nog meer aan. Hun aantal werd eindelijk zoo groot, dat men er wel wat minder wenschte. Velen vonden hun brood als handelaars, landbouwers en handwerkers, en sommige waren al aardig rijk geworden; andere zwierven echter zonder vaste kostwinning om. De regeering besloot die laatsten naar Ceilon over te brengen, om hun werk te geven. Verscheidene van hen werden daarom gevangen genomen; maar ook vele gegoeden werden met wegzending

gedreigd, om hun zoo geld af te persen. Dat gaf groote ontevredenheid onder de Chineezzen; een groot getal verlieten Batavia en voegden zich bij de benden, die, reeds gewapend, in den omtrek van de stad zich ophielden. Zij, die in Batavia bleven, toonden zich echter rustige burgers. Zelfs waarschuwden zij de regeering, dat de troep buiten Batavia een aanval op de stad in den zin had.

Toch werd het wantrouwen tegen alle Chineezzen van dag tot dag grooter. Dat werd er niet beter op, toen er in het huis van den kapitein der Chineezzen wapens gevonden werden, en toen de oproerige bende buiten de stad een paar keeren, gelukkig te vergeefs, een aanval op een der poorten gedaan had. Men meende, dat de Chineezzen in Batavia het met de opstandelingen daar buiten eens waren.

Op zekeren dag brak er een felle brand in de stad uit, waardoor vele Chineesche huizen vernield werden. Daarop begon een woeste volkshoop de bewoners van die huizen aan te vallen en om te brengen. Nu werd het een groot, ijselijk bloedbad. Soldaten en schutters vereenigden zich met het gemeen en vermoordden de ongelukkigen overal, waar zij ze maar grijpen konden. Velen verdronken zich in de rivier, om aan de zwaarden en messen der Hollanders te ontkomen. Zelfs werden op Valckeniers bevel de weerlooze Chineesche gevangenen in hun verblijfplaatsen geslacht. Ook de zieken in het hospitaal werden niet gespaard. Vreemd is het, dat de Chineezzen in het geheel geen weerstand boden, maar zich als lammeren om het leven lieten brengen. Alleen hun kapitein verdedigde zich langen tijd in zijn woning en redde zijn leven met de vlucht; doch later werd hij gegrepen, gepijnigd en vervolgens naar Amboina gevoerd. In die dagen

waren 600 huizen verbrand en 10000 menschen gedood.

De opstandelingen op het land werden uiteengejaagd en verdreven. Die zich binnen een maand onderwierpen, werd vergiffenis geschonken.

Om dezen moord op een menigte weerlooze menschen en om nog een andere zaak werd Valckenier gevangen gezet. Na een negenjarige opsluiting stierf hij in den kerker.

22. Een aanlegplaats, die grooter wordt.

De reis naar Indië duurde in den tijd van de Compagnie vijf of zes maanden. Er wordt echter verteld, dat in 1678 een zeker schipper, een stout zeevaarder, die reis in 3 maanden en 4 dagen gedaan heeft. Dat werd voor zoo'n wonder aangezien, dat men de gedachtenis daaraan voor latere tijden wilde bewaren. Daarom richtte men op het Kuipertje, een der eilanden, voor de reede van Batavia, een standbeeld op, dat dezen koenen zeeman, Barend Fokke geheeten, in Friesche kleeding voorstelde. Dat beeld werd echter in 1808 door de Engelschen, toen ze langs Java's kust kruisten, baldadig vernield.

Op zoo'n reis van 5 à 6 maanden wilde men wel eens aan land gaan, om het een of ander, vooral versch drinkwater, te kunnen opdoen. Eerst deden onze schepen daartoe het eiland Mauritius aan. Doch de scheepsdokter Van Riebeek had een reis door het Zuidelijkste deel van Afrika of het Kaapland gedaan en daar vele vruchtbare streken en goed drinkwater gevonden. Hij berichtte dat aan de bewindhebbers der Oostindische Compagnie. Daarop besloten deze heeren,

in die streken een kolonie te stichten. Ze verzochten Van Riebeeck, dat plan uit te voeren. Deze kwam in 1652 met vier schepen in het Kaapland aan. Met de inboorlingen wist hij op goeden voet te komen, en verscheidene Nederlanders gingen er wonen. Ze legden zich op landbouw en veeteelt toe. Later kwam daar nog de wijnbouw bij. Vooral de veeboeren trokken altijd maar verder het land in. Zij gebruikten vele inboorlingen bij hun werk. De bevolking werd hoe langer hoe grooter, ook, omdat vele vluchtelingen uit Frankrijk er gingen wonen. De voornaamste plaats werd Kaapstad.

De stadhouder Willem V had Nederland in 1795 moeten verlaten, en de Nederlanders waren de vrienden en bondgenooten van de Franschen geworden. De Franschen waren in oorlog met de Engelschen, en dat geraakten wij nu ook. Terstond zonden de Engelschen oorlogsschepen uit, om onze koloniën aan te vallen. Een vloot van hen verscheen voor Kaapstad, en na een korte verdediging werd het Kaapland aan de Engelschen overgegeven.

Evenzoo veroverden zij korten tijd daarna het rijke Ceilon, Padang, het beroemde Malakka en andere van onze bezittingen.

In het jaar 1802 werd de vrede gesloten, en de Engelschen gaven ons toen de verloren koloniën terug, behalve Ceilon. Het Kaapland kregen wij dus weder in ons bezit. Generaal Janssens werd er gouverneur van. Men hoopte nu op betere tijden, doch niet langen tijd daarna begon de oorlog opnieuw. Reeds in het jaar 1805 zagen de Kaapsche Hollanders een zeer talrijke Engelsche vloot hun land naderen; in de Tafelbaai, nabij Kaapstad, wierp zij het anker uit. Zij had een zeer groote menigte soldaten medegebracht. Dezen traden aan land, en daar Janssens' klein aantal troepen zich maar

flauw verdedigde, gaf hij al spoedig het geheele land aan den vijand over. Sedert dien tijd is het Kaapland in het bezit der Engelschen gebleven.

23. De val van een machtige.

Omstreeks het jaar 1700 was de Oostindische Compagnie het rijkst en het machtigst.

Alle andere Europeesche volken, die beproefd hadden, ook bezittingen op de Oostindische eilanden te verkrijgen of te behouden, had zij van daar verdreven. Zij alleen was meesteres over die eilanden, en zij alleen dreef handel in hun kostbare voortbrengselen. Zij bezat vele millioenen guldens, en elk jaar maakte ze eenige millioenen winst. Daardoor kregen de personen, die aandeelen in de Compagnie hadden, ieder jaar een rijke uitdeeling. Zelfs kon zij het moederland, als dit in oorlog verkeerde, met geld bijstaan. Zij had een groote vloot en een sterk leger, en alle sultans en andere vorsten van Indië hadden haar macht ondervonden en waren haar onderdanig.

Maar met het begin der 18de eeuw begon haar bloei te verminderen. Zie, als er een huisgezin van rijke menschen is, dan verarmt dit langzamerhand, als de leden ervan niet ordelijk leven en meer geld uitgeven, dan ze verdienen; ook, als ze slechte dingen gaan uitvoeren, en minder aan hun zaken dan aan hun vermaak denken. Gaat zulk een huisgezin achteruit, niet beter gaat het met een vereeniging van personen, die te zamen handel drijven of andere zaken doen. Zoo ging het ook met de Oostindische Compagnie.

De meesten van haar ambtenaren gingen uit Nederland naar de koloniën met het plan, om veel geld te verdienen. Ze hoopten dan, na eenige jaren, zooveel verzameld te hebben, dat zij als rijke lieden naar het moederland konden terugkeeren. Daartoe deden zij allerlei oneerlijke zaken: ze dreven handel als hun dat verboden was, of ze lieten de inlanders hard voor zich werken, of betaalden hun minder geld, dan deze menschen moesten hebben. Andere leefden in Indië in pracht en weelde en hadden meer geld noodig, dan zij met hun ambt verdienden. Zij moesten dus ook al op dezelfde oneerlijke wijze als de eersten aan meer geld trachten te komen.

De Compagnie bleef graag den naam behouden, van rijk te wezen. Daarom bleef zij nog groote winsten uitdeelen, al had zij zelve ook minder winst dan vroeger. Ook kostten leger en vloot en de menigte ambtenaren veel geld. Nog hadden de Engelschen in den oorlog, dien zij van 1780 tot 1784 met de Nederlanders voerden, vele schepen op zee weggenomen en daardoor de Compagnie groote schade aangedaan. Als ze dan geld te kort had, leende ze groote sommen, zonder die terug te betalen. Daardoor werden haar schulden gedurig grooter.

Het gebrek aan geld was eindelijk zoo groot, dat de regeering van het moederland te hulp komen moest. De regeering en de bewindhebbers der Compagnie deden hun best om de zaken te verbeteren, maar alles was om niet; de schulden vermeerderden zonder ophouden. Toen ten laatste na 1795 de heel slechte tijd kwam, en de handel door den oorlog met Engeland bijne geheel stilstond, hield in 1799 de Compagnie op, te bestaan. Al haar bezittingen en schulden gingen op het moederland over. Na dien tijd was de regeering van Nederland ook die van Indië.

24. Een knap, maar bar gouverneur-generaal.

Het moederland was in 1806 in een koninkrijk veranderd. Lodewijk, de broeder van den Franschen keizer Napoleon I, was er koning van geworden. In vele zaken bleek hij een verstandig vorst te zijn. Vooral toonde hij dat door het belang, dat hij in Indië stelde. Daar moest veel veranderd, veel verbeterd worden. Wien zou hij, om dat te doen, erheen zenden? Zijn oog viel op Daendels. Hij had goed gezien: dat was een man, zooals hij daartoe juist noodig had.

Daendels begon zijn bestuur als gouverneur-generaal den 1sten Januari 1808. Hij wist, dat de Engelschen, die ons reeds zooveel ontnomen hadden, een begeerig oog op het overschot van onze bezittingen sloegen, en niet het minst op Java. De koning had tegen Daendels gezegd, dat hij bovenal dit eiland tegen de Engelschen moest beschermen.

Om dat te kunnen doen, had hij een krijgsmacht noodig. Daendels vond in Indië nog geen 4000 soldaten. Hij verzamelde de oude krijgslieden der Compagnie, de matrozen, die geen schip meer hadden, en nam Javanen, Madoereezen, Boegineezen en Balineezen in dienst, ja, dwong deze menschen daartoe zelfs met geweld. Binnen korten tijd had hij een leger van 19000 man op de been. Daarbij zorgde hij voor kazernes, stallen, kruitmagazijnen, hospitalen, en versterkte kampen. Voor de scheepsmacht kon hij echter weinig doen.

Maar ook andere noodige zaken vergat hij niet. Reeds dadelijk verbood hij allen ambtenaren, geschenken aan te nemen. Dat werd tot dien tijd veel gedaan, en dan deden de ambtenaren dikwijls hun plicht niet; want iemand, die een geschenk gegeven had, mocht dan wel eens wat uitvoe-

ren, wat eigenlijk verboden was. Ook spoorde hij alle ambtenaren aan, om eerlijk en vlijtig hun werk te doen, en hij zag vervolgens streng toe, of dit wel gedaan werd. Om zelf alles goed te onderzoeken, deed hij een reis langs de Noordkust tot het Oosten van Java. Hij moedigde de Javaansche landbouwers tot den arbeid aan, vooral tot het aankweeken van koffie en het bouwen van rijst. Jammer was het, dat de pakhuizen nu dikwijls vol kostelijke voortbrengselen zaten, en deze niet naar het moederland verzonden konden worden. Dat kwam, omdat er uit Nederland weinig schepen durfden uitzeilen; want de Engelsche oorlogschepen namen onze koopvaarders weg, zoodra zij die op zee ontdekten.

Onder het bestuur der oude Compagnie waren de vorsten van Indië nog veel ontzien. Daendels deed hun gevoelen, dat de koning van Holland hun opperhoofd was, en dat zij dus ook hem, 's konings landvoogd, te gehoorzamen hadden. Een van hen, die dat ondervond, was de sultan van Bantam. In zijn land wilde Daendels een oorlogshaven laten maken. De sultan moest daartoe arbeiders geven. Het werk vorderde niet veel; de arbeiders werden ziek door de ongezondheid van de plek en de sultan verzocht, met het werk te mogen ophouden. Daendels beval evenwel, daarmede voort te gaan. Nu geraakten de Bantammers in opstand en doodden een Hollandsch officier. Dadelijk trok Daendels met krijgsvolk tegen Bantam op, en de kraton aldaar werd met geweld veroverd. De sultan werd gevangen genomen en afgezet. De troonsopvolger werd nu sultan, maar een gedeelte van het land moest hij missen.

De sultans van Cheribon, Soerakarta en Djokjokarta werden evenzoo door Daendels in macht en aanzien verminderd.

Buiten Java was Daendels niet gelukkig, want het gelukte den Engelschen, de Moluksche eilanden te veroveren. Amboina, waar een Fransch officier met een groot aantal troepen lag, gaf zich zonder slag of stoot aan den vijand over. Zoo iets liet Daendels niet ongestraft: hij deed dien laffen bevelhebber grijpen en doodschieten.

25. Twee groote werken.

Voor al twee werken, die nog bestaan, toonen ons, wat Daendels kon. Al had hij ook niets anders gedaan, dan nog kon men van hem zeggen: Die man heeft veel verricht."

De wegen op Java waren slecht; zelfs was het moeilijk, om van de eene plaats naar de andere te komen. Op zijn reis had Daendels dat zelf ondervonden. Nu gaf hij bevel, van het Westen naar het Oosten van het eiland een postweg aan te leggen. Na een arbeid van ruim een jaar was die groote weg gereed. Hij is 200 uren gaans lang; telkens om de 20 minuten staat een paal; er worden dus 600 palen geteld. Hij begint te Anjer, een plaatsje, dat in 1883 door een vreeselijke vulkanische uitbarsting geheel verwoest werd, loopt meestal langs de Noordkust en eindigt te Panaroekan. Een zijtak loopt van Buitenzorg naar Batavia. Op bepaalde punten van den weg vindt men loodsen en posthuizen, waar men versche paarden krijgen en ook uitrusten en overnachten kan. Bijna overal rijdt men in de schaduw van schoone boomen. Men noemt dezen weg den prachtigsten der wereld.

Maar wat een arbeid is er ook aan besteed, en hoe moeilijk was die menigmaal niet! Moerassen moest men dempen,

bosschen omhakken, bergkloven dichtmaken en hoogten doorgraven. Vooral in de bergstreken der Preanger-regentschappen was de arbeid zwaar. Tusschen Samarang en Grisseë moesten wel 70 bruggen gebouwd worden. Duizenden arbeiders werden gedwongen, aan den weg te werken, maar ook duizenden kwamen erbij om door vermoeienis of door de ongezondheid van enkele streken. Arme menschen! Maar Daendels was geen zacht heer; hij kende geen medelijden. Zijn weg moest en zou er komen. Meer dan eens bezocht hij het werk, om te zien, hoe het vorderde, en of elk wel druk bezig was. „Waarom voer je niets uit, luiaard?” beet hij een werkman toe. — „Groote heer, ik ben zoo moe! ik kan niet meer!” kreeg hij ten antwoord. „Wat, moe!” valt de vreeselijke man uit; „daar zal ik u dadelijk van genezen!” En terstond liet hij den inlander vijftig rottanslagen geven.

Het tweede groote werk van Daendels was het maken van een nieuw Batavia.

De oude stad ligt te laag; nattigheid en kwade uitwasing van den grond maken het er ongezond. De huizen zijn er op de Europeesche wijze gebouwd, zijn niet luchtig genoeg en staan te dicht bij elkander; de vroegere muren en poorten beletten aan de lucht den vrijen toegang. Na 1699 nam de ongezondheid zeer toe. De Tji Liwong of Groote Rivier, die door Batavia stroomt, werd in dat jaar door een aarbeving opgestopt; de grachten van de stad werden nu met modder gevuld, en daaruit stegen kwade dampen op. Batavia werd dikwijls „het graf der Hollanders” genoemd.

Ook dit zou Daendels veranderen. Hij liet poorten en muren wegnemen, grachten en moerassen dicht maken en

bosschen in den omtrek opruimen. Het oude, in 1618 gebouwde kasteel, dat geen nut meer deed, liet hij slechten. Hij begeerde een nieuwe stad, meer landwaarts in, te zien. Daarom verzocht hij den bewoners der oude stad, hun huizen af te breken en die meer zuidwaarts weer op te bouwen. Daartoe gaf hij grond zeer goedkoop of om niet. Ook liet hij de kerkhoven verplaatsen, nieuwe kazernes en een hospitaal voor de troepen oprichten en deed een begin maken met het paleis te Weltevreden, dat hij echter niet voltooien kon. Zijn plan gelukte: het oude Batavia verviel geheel, en daar stond het schoone nieuwe Batavia, waarop wij Nederlanders met recht trotsch mogen zijn.

26. Onze hoofdkolonie verloren.

Jammer, dat Daendels geen langer tijd Indië heeft mogen besturen. Napoleon I vereenigde in 1810 Nederland met het Fransche keizerrijk. De keizer scheen geen vriend van Daendels te zijn. Hij riep den flinken man in 1811 van zijn post terug en stelde Janssens als gouverneur-generaal in zijn plaats aan.

Nog slechts een paar maanden was de nieuwe landvoogd in zijn ambt, of een Engelsche vloot verscheen voor Batavia. Dicht bij deze stad trad nu een Engelsch leger aan land. De vijand nam de stad heel gemakkelijk in bezit, want ons leger bevond zich bij Weltevreden en in het versterkte kamp te Meester-Cornelis. Dat leger was wel sterker in getal dan dat van den vijand; maar het bestond bijna geheel uit inlandsche troepen, en de opperbevelhebber, een Fransch generaal, was laf en onbekwaam.

De Engelschen eischten van den gouvernateur-generaal de overgave van Java en zijn onderhoorigheden; maar Janssens weigerde dit. Het Engelsche leger trok dus naar Weltevreden en Meester-Cornelis op. Na een hevig schieten met kanonnen aan beide zijden bestormden de Engelschen het sterke kamp. Groote wanorde ontstond er bij onze soldaten, en bij menigten vluchtten zij naar den kant van Buitenzorg. De vijand nam nog 6000 man gevangen, en alle kanonnen vielen hem in handen.

Nog wilde de gouverneur-generaal den strijd niet opgeven. Hij vertrok naar Samarang en verzamelde nabij die stad weder een leger. Maar het bestond uit gebrekkig gewapende inlanders. Het was geen wonder, dat ook zij niet lang daarna door de Engelschen verslagen werden.

De gouverneur-generaal, die zich onder al deze ongelukken een dapper man getoond had, moest nu wel Java en al de overige bezittingen aan de Engelschen overgeven.

Zoo was dan na een korten en voor ons niet eervollen strijd het schoone Java in de macht van Engeland geraakt. Het had daarmede nu al onze Indische bezittingen verkregen. Twee eeuwen lang had het daarnaar verlangd; zijn wensch was nu vervuld.

Het scheen wel, alsof Nederland nu voor altijd zijn rijke bezittingen verloren had. Niemand had toen durven voorspellen, dat wij ze vijf jaar later voor een groot gedeelte zouden terugkrijgen.

Toch is gedurende al dien tijd één bezitting voor ons behouden gebleven, al was ze ook klein, en al behoorde ze niet tot Indië. Het was het kleine eiland Decima in Japan. Wel trachtten de Engelschen ook dat in handen te krijgen,

doch ons opperhoofd Doeff wees ze tweemaal terug en liet ondertusschen de Nederlandsche driekleur altijd maar lustig doorwapperen.

27. Het oude gezag hersteld.

Napoleon I had zijn macht verloren. Na den rampspoedigen tocht naar Rusland en de nederlaag bij Leipzig en die bij Waterloo moest hij het overige van zijn leven als gevangene op het kleine eiland Sint-Helena doorbrengen.

Nederland werd weer een vrij land, nu een koninkrijk onder zijn vorst Willem I, en kreeg zijn Oostindische bezittingen terug. Het ontving Banka in ruil voor een landstreek in Engelsch-Indië.

De koloniën behooren sedert dien tijd weder aan het geheele rijk en staan nu onder het opperbestuur van de Koningin.

Willem I zond drie heeren, onder den titel van commissarissen-generaal, met een leger en vloot af, om Oost-Indië van de Engelschen over te nemen. In Augustus 1816 werd de Nederlandsche vlag weder te Batavia geheschen. Het eerst stelden wij ons in het bezit van Java en langzamerhand van de overige gewesten.

Van de drie heeren, die vele zaken in orde brachten, bleef Van der Capellen als gouverneur-generaal in Indië achter.

Een gemakkelijke taak hadden wij er niet. Wij hebben er sedert dien tijd zeer veel oorlog moeten voeren.

De eerste belangrijke strijd was met den sultan van Palembang. In 1819 overviel deze vorst op een verraderlijke wijze onze bezetting van het fort nabij Palembang en dwong die, zijn rijk te verlaten.

De eerste tocht, om den sultan te onderwerpen, mislukte. Er kwamen vele zieken onder onze troepen; in de rivier, die we moesten opvaren, had de vijand overal groote boomstammen geworpen, en zijn geschut deed velen van de onzen sneuvelen.

Om ons gezag staande te houden, was een tweede tocht hoog noodig. Een sterke vloot met veel meer troepen dan vroeger stak in 1821 te Batavia in zee. De opperbevelhebber was generaal De Kock.

Bij de eerste landing was het geluk ons niet gunstig: de vijand schoot hevig, en de moerassigheid van den grond maakte onzen krijgslieden het voortrukken zeer moeielijk. Een paar dagen later heeft er een algemeene aanval plaats. De vijand strijdt heldhaftig, maar de Nederlanders gedragen zich niet minder dapper. Kolonel Bisschoff wil aan de overzijde van een rivier eenige batterijen nemen, die een hevig vuur op onze schepen onderhouden. Hij vraagt meer soldaten en blijft eenigen tijd op hun komst wachten. Maar zijn geduld is weldra uit. Met slechts 50 man laat hij zich in een sloep overzetten. Gelukkig, dat de dikke kruitdamp den vijand belet, hem te zien naderen. Aan wal gestapt, valt hij de batterijen aan; de vijand acht zich door een groot aantal krijgslieden overrompeld; de schrik maakt zich van hem meester, en hij vlucht.

Nog één batterij blijft den weg naar Palembang verdedigen. De onzen tasten die aan, maar moeten wijken. Slechts één, de onderofficier Veltman, blijft zich op zijn post staande houden. Zijn makkers zien dat. Ze stormen weder op het vijandelijke werk in, nemen het en redden nog den held, juist op het oogenblik, dat hij, vreeselijk doch niet doodelijk gewond, nedervalt.

Spoedig was de kraton nu ook genomen. De sultan moest de regeering aan zijn neef overgeven. Zijn geld, goud en diamanten vielen in onze handen. Die schat diende, om alle kosten van dezen oorlog te betalen en ook, om onzen dapperen krijgslieden een goede belooning te geven.

28. Een duchtig vijand.

De krijg, waarvan in de vorige les gesproken is, was echter slechts spel bij hetgeen ons weldra op Java zelf te wachten stond. Dat was de hevige oorlog met den Javaanschen prins Dipo Negoro.

Die prins was een der voogden van den jongen sultan van Djokjokarta. Hij gevoelde zich verongelijkt en beleedigd en maakte opstand tegen onze regeering. Op zijn roep vatten vele inlanders de wapenen op. Hij belegerde nu het fort te Djokjokarta, waarin een Nederlandsche bezetting lag. Generaal De Kock kwam echter met een leger opdagen en redde de ingesloten krijgslieden.

Voor onze troepen was de verdere strijd tegen de opstandelingen verbazend moeilijk. Zij moesten bergen overtrekken, talrijke stroomen doorwaden, zich door dicht struikgewas een weg hakken en door blank staande sawahs heenbaggeren. Dikwijls konden zij slechts het allernoodigste medevoeren, en niet zelden hadden ze groot gebrek aan levensmiddelen. En als ze dan onder een vreeselijke hitte voortzwoegden, werden ze vaak getroffen door de kogels van een vijand, die in het dichte groen verborgen zat, en dus door hen niet te raken was. Dipo Negoro waagde zich ook niet aan groote

gevechten; hij liet zijn volk doorgaans heen en weer trekken. Dat gaf onzen soldaten eindelooze marschen, waarbij velen van vermoeienis en uitputting het leven verloren.

En dan welke teleurstellingen! Tusschenbeide zijn de opstandelingen uit elkander gejaagd, en wordt zelfs Dipo Negoro door onze troepen achtervolgd. Elk oogenblik denkt men, hem in handen te krijgen; men spant daartoe alle krachten in; men hoopt, men verwacht nu spoedig het einde van den oorlog te zien.... daar is Dipo Negoro opeens uit die streek verdwenen en nergens te ontdekken. En plotseling hoort men, dat hij in een geheel ander oord, waar zich geen troepen van ons bevinden, de bevolking om zich heen verzameld heeft, en dat hij al weer aan het hoofd van duizenden gewapenden staat.

Waaraan onze troepen al niet blootstonden, kan men uit het volgende opmaken.

Een onzer officieren was met zijn manschappen op den top van een bijna onbeklimbare rots geplaatst, om het oog op de omringende landstreek te houden. Het bezit van die plek was dus van veel belang; ook deed de vijand er gedurig een aanval op.

Heel best hadden onze krijgslieden het daar boven niet. Of ze werden door een vreeselijke zonnehitte geplaagd, of door geweldige regens overstroomd. Toch kon hun toestand nog erger worden. Op zekeren dag ontlast zich een geducht onweder juist boven de rots. Zonder ophouden schieten bliksemstralen erop neder; de hoogte schijnt te beven onder de verschrikkelijke donderslagen; de nederstortende regenstroommen sleepen groote brokken van den bodem mede; de heftige wind wordt een storm, de storm een orkaan. Wat een toe-

stand voor die arme soldaten! Schrik en angst maken zich van hen meester; ze willen die vreeselijke plek verlaten. Doch de officier springt hun in den weg; hij trekt zijn sabel en dreigt elk, die zijn post verlaat, met den dood.

Niemand durfde zich toen verwijderen, en — de rots bleef in ons bezit.

29. De sterke bedwongen.

Hoe ook officieren en soldaten zich tot het uiterste inspanden, zoo maakte toch vooral het overleg van den bekwamen generaal De Kock aan den gruwelijken oorlog tegen Dipo Negoro een einde. Ja, wel gruwelijk, want ontzettend hadden onze krijgslieden te lijden. Veel meer stierven er door vermoeienis en ellende dan aan wonden, en meestal was het aantal zieken in de hospitalen schrikbarend groot. Toch bleef de moed altijd leven, en uit het volgende kan men zien, hoe dapper ook zelfs door onze inlandsche troepen gestreden werd.

Een vijandelijke aanvoerder had een sterke plaats met zijn volk bezet. Langs steile berghellingen naderde een onzer dapperste officieren met zijn inlandsche krijgslieden die dessa. Hij werd gestuit door een groote hoeveelheid dicht ineengegroeid hout, waaruit op hem en de zijnen met geweren geschoten werd. Men drong in het hout door, ruimde versperringen op, doch stiet tegen een hoogen rotsmuur. Vier malen werd die hoogte te vergeefs bestormd; telkens moesten de onzen terug en leden dan veel door de welgerichte kanonschoten der vijanden. Eindelijk, de vijfde aanval gelukte;

men kwam op de hoogte. Gewonnen? Neen, nog niet; een weinig verder weder een rotsmuur, en daar bovenop weder uittartende vijanden. Maar weldra klommen de onversaagde mannen met de kris tusschen de tanden tegen de hoogte op, bereikten den top en veegden dien van vijanden schoon. Velen van de verdedigers werden gedood; anderen sprongen van de hoogte af zich te pletter in de omringende diepte, en slechts enkelen wisten zich langs de hier en daar afhangende slingerplanten te redden.

Generaal De Kock wist het eindelijk zoo ver te brengen, dat Dipo Negoro's strijdmacht aan alle kanten ingesloten werd. De dappere Sentot, de voornaamste bevelhebber van den Javaanschen prins, werd nu verslagen en onderwierp zich. Bijna geheel alleen doolde Dipo Negoro nog eenigen tijd rond. De regeering maakte bekend, dat wie hem doodde, een som van vijftig duizend gulden ontvangen zou. Het moet ter eere van de Javanen gezegd worden, dat niemand van hen dat geld heeft trachten te verdienen. Eindelijk verzocht de prins, om generaal De Kock te spreken. Men gaf hem daartoe de gelegenheid. De generaal liet hem nu gevangen nemen. Hij werd naar Makasser gevoerd, met verbod, dat ooit te verlaten. Hij is daar ook gestorven.

Zoo eindigde in 1830 deze oorlog, na vijf jaren geduurd te hebben. Hij had ons 15000 soldaten gekost, en daaronder 8000 Europeanen.

De Koning schonk den opperbevelhebber De Kock en zijn dappere troepen groote belooningen. Nu, onverdiend waren die zeker wel niet.

30. Een zaak, die veel geld opbrengt.

Reeds in tijd van vrede heeft de regeering van een land veel geld noodig, maar in tijd van oorlog al zeer veel.

Dat laatste ondervond onze regeering in dezen tijd terdege. De oorlog tegen Dipo Negoro had zooveel gekost, dat het moederland gedurig groote sommen geld naar Indië had moeten zenden. En in 1830 had het zelf een groot leger te onderhouden wegens den opstand in België en den oorlog met dat land. Geen wonder, dat Nederland gaarne zag, dat Indië nu ook eens met geld kwam helpen. Maar hoe?

Een knap man, de generaal Van den Bosch, had daartoe een middel gevonden, en hij sprak daar met den Koning over. Willem I vond dat middel heel best en benoemde Van den Bosch tot gouverneur-generaal van Indië. Zoo kon die heer zijn middel nu zelf beproeven.

„De nieuwe gouverneur-generaal kwam en begon zijn plan uit te voeren. Hij dacht:

„Als er in Indië veel groeit, kan er in het moederland veel verkocht worden. Wanneer de regeering het gewas niet al te duur van de inlanders koopt, zal zij bij den verkoop een aardige winst hebben. Om veel te doen groeien, moet de regeering de inlanders dwingen, het een of ander gewas aan te planten, maar zonder dat ze er te veel last van hebben.”

Hij bepaalde dus en liet bekend maken:

Een dessa zou in het vervolg geen landrente of belasting voor haar landerijen meer behoeven te betalen, als zij op het vijfde gedeelte van haar rijstvelden een gewas deed groeien, dat de regeering van haar koopen kon. De aankweek van dat gewas

zou echter geen meer arbeid mogen kosten dan die van de rijst.

Als het geleverde gewas meer waard was dan de vroeger betaalde landrente bedroeg, zou de dessa het meerdere, als een voordeeltje, ook betaald krijgen.

Wanneer het land, buiten de schuld van de dorpingen, minder dan de vroegere landrente opbracht, zou de regeering de schade dragen.—

Deze inrichting is bekend onder den naam van landbouw- of cultuurstelsel.

Spoedig was dit op Java ingevoerd. Veel meer grond dan vroeger werd nu beplant en bebouwd, en allerlei voortbrengselen, zooals koffië, suiker, indigo, werden in groote hoeveelheden naar de pakhuizen der regeering gebracht. Daar werden ze onderzocht en gewogen, en daarna ontvingen de inlanders het bedongen loon. De schepen der Handelmaatschappij voerden die waren naar Europa over, en daar werden ze zoo duur mogelijk verkocht. De winst werd daarna aan de regeering uitbetaald. Dat alles ging zoo goed, dat de regeering in Indië geld genoeg voor al haar uitgaven had en langen tijd elk jaar nog eenige millioenen guldens aan het moederland kon uitbetalen.

Maar wat was die Handelmaatschappij?

Dat was een vereeniging, die eenige jaren vroeger door koning Willem I opgericht was, om den handel op Indië uit te breiden. Ze geleek dus wel wat op de oude Oostindische Compagnie. Doch er was ook een groot verschil. De vroegere Compagnie had den alleenhandel in Indische waren en was de eigenares van Indië; de Handelmaatschappij deed niets dan koopen en verkoopen, terwijl nu ook andere volken

hun schepen naar Indië mochten zenden, om er handel te drijven, behalve in kruidnagelen en muskaatnoten.

31. Moed en volharding.

In 1821 geraakten wij in oorlog met de bewoners van de Westkust van Sumatra en de Padangsche Bovenlanden. Die menschen noemden zich Padri's. Zij waren zeer dapper, en het viel niet gemakkelijk hen te overwinnen.

De hevige strijd op Java tegen Dipo Negoro maakte, dat wij ons eerst niet veel met die Padri's konden bemoeien. Maar na de onderwerping van den Javaanschen prins zouden de Padri's een goede beurt krijgen. Dit was te meer noodig, omdat zij andere Sumatranen hadden aangehitst, om tegen ons op te staan.

Hun voornaamste vesting was het sterke Bondjol. Onze troepen kwamen en omsingelden het. Hevig waren hun aanvallen op die vesting, maar hardnekkig was ook de verdediging van den dapperen vijand. Hij meende, dat Bondjol niet in te nemen was, maar toch, in 1837 wapperde er onze vlag. Wij kwamen door die verovering in het bezit van een heerlijk schoone en vruchtbare streek, en onze macht op het groote Sumatra werd er zeer door uitgebreid.

Gedurende dezen oorlog kwamen de luitenant-kolonel Vermeulen Krieger en een klein aantal van onze krijgslieden in een vreeselijk gevaar. Hoort, hoe hij door bedaardheid, moed en volharding zich en velen van zijn volk het leven redde.

Met een kleine afdeeling soldaten was hij tot de kampong Pisang doorgedrongen. De geheele omtrek stond tegen onze

regeering op, en Pisang werd door oproerlingen geheel ingesloten. De wakkere Vermeulen Krieger begreep, dat hij het hier niet houden kon. Wilde hij zijn leven en dat van de zijnen in veiligheid stellen, dan moest hij die streek verlaten.

Op een morgen begon de gevaarvolle terugtocht. Eerst moest men een steil bergpad volgen. Zoo stil mogelijk liep men voort, maar niet lang duurde het, of de kleine troep, 112 man sterk, was ontdekt en door 2000 vijanden omringd. In het begin bleven die vijanden op eenigen afstand, doch zij kwamen al nader en nader en stieten de gruwelijkste bedreigingen uit. Naar het bevel van den commandant bleef onze troep bijeen en hield de geweren gereed. Toen de vijanden zeer dichtbij waren, klonk het uit zijn mond: „halt!” en vervolgens: „vuur!” Elke kogel was raak. Huilend stoof de moordzieke bende achteruit.

De tocht werd voortgezet, doch de goederen, die men had medegenomen, werden achtergelaten. Weder moest men een berghelling beklimmen. De vijanden sloten de onzen opnieuw in en wierpen van boven af met groote steenen op hen. Met geweervuur moest men zich de vervolgers van het lijf houden. Op den top van de hoogte hield men even stil. Maar nu bemerkte men, helaas! dat men met de goederen ook de levensmiddelen achtergelaten had.

Voort moest men weder, de hoogte af en vervolgens de rivier over. Een kameraad kon niet meer; hij bleef achter. De vijanden bereikten hem en hieuwen hem met één slag het hoofd af. Weldra viel er weder een neder; wat verder nog een: dit gebeurde nog vele malen. Ze waren of geraakt door steenen, of getroffen door lansworpen, of zij stortten van uitputting neder. Enkelen smeekten hun makkers, hen

te dooden, om zoo de gruwelijke mishandeling, die de vijand hun zou aandoen, te ontgaan, en hun wensch werd dan vervuld.

Bijna krachteloos van vermoeidheid, honger en dorst, sleepten de overigen zich voort. Alleen het voorbeeld en de woorden van den bevelhebber hielden hen op de been. Eindelijk naderden ze de laatste vijandelijke kampong; ze hoopen, daar ongehinderd langs te kunnen komen. Groote teleurstelling! Ze werden er door kogels ontvangen, en weer vielen er enkelen dood of gewond neder. Toch sloegen ze er zich doorheen. Nog tobden ze eenigen tijd voort, terwijl de een den ander ondersteunde en zelfs de sterkeren de zwakken voortdroegen. Ten laatste, op het punt van te bezwijken, bereikten ze een plaats, waar ze krijgsmakkers vonden. Daar waren ze vooreerst veilig en konden er wat van die vreeselijke reis bekomen. Maar slechts 41 hadden er het leven mogen afbrengen.

32. Enkelen tegen duizenden.

Het dappere gedrag van den krijgsman Bernard verdient wel vermeld te worden.

Het was in den tijd van den oorlog tegen de Padri's. De benting te Ajer Bangies (op de Westkust van Sumatra) was bezet door een zestal Europeanen: één onderofficier, één korporaal en vier soldaten, en nog door twintig Madoe-reezen. Het kleine garnizoen bezat twee kanonnen en was goed van het noodige voorzien. Drieduizend Padri's naderden op zekeren dag de sterkte en omsingelden die geheel. Het

geschut dreef hen telkens terug, als ze wat te dicht bij de benting kwamen, doch ze waren van geweren voorzien en schoten goed. Zoodra een van de bezetting zich maar even zien liet, mikte de vijand en zond een kogel op hen af. Reeds den tweeden dag waren de onderofficier en de korporaal gesneuveld. Bernard, een der Europeesche soldaten, maakte daarop zich zelf tot onderofficier en commandant van de sterkte.

Geen oogenblik schonk de vijand den armen belegerden rust, en zonder ophouden vielen zijn welgerichte schoten in de benting. Maar de kleine bezetting bleef zich dapper weren, ofschoon er nu een gewond en dan weer een gedood werd. Met het eene kanon werd telkens een kogel onder de aanvallers geworpen. Het andere stuk geschut was naar de binnenplaats gebracht, om den ingang van de benting te beschermen, als de vijand daar met geweld zou willen binnendringen. Bernard en een paar andere bekwame schutters vuurden de geweren af, die de gewonden altijd door laadden. Soms waren de geweerloopen door 't onophoudelijk schieten zoo heet, dat ze niet meer vast te houden waren.

Vol moed wachtte het kleine hoopje de bestorming af. De vijand scheen die echter niet te durven wagen. Hij dacht zeker: „Tusschenbeide raken we er één, en de overigen zullen ten laatste zoo moede worden, dat ze de verdediging zullen moeten opgeven.” Vier dagen en vier nachten duurde dan ook de harde strijd; de dappere kleine schaar was nu geheel uitgeput. Maar op den vijfden dag kwam er uitkomst. Een afdeeling van ons krijgsvolk naderde. De vijand merkte dat, stak uit boosheid den kampong in brand en trok daarop haastig af.

Zoo'n redding hadden die dappere mannen wel verdiend. Andere belooningen bleven ook niet uit. De meesten werden in rang verhoogd; de onverschrokken Bernard werd in zijn aangenomen rang als onderofficier bevestigd en door den Koning eenigen tijd later tot ridder der Militaire Willemsorde benoemd.

33. Groote verwoestingen.

Onder de talrijke bergen van Indië zijn vele vulkanen. Hun uitbarstingen hebben al heel wat onheil aangericht.

Alleen van twee zulke uitbarstingen, en wel in deze eeuw, wil ik u iets mededeelen.

In de Preanger-Regentschappen staat de vuurberg de Galoenggang. Vóór den 8sten October 1822 was de geheele voet van den berg een vruchtbare, rijke streek, waar men overal palmboschjes, sawahs en koffietuinen zag. Een talrijke bevolking vond men in de dessa's van dit schoone land. De menschen leefden er gerust. Zij wisten niet, dat hun groote vijand, die zoo vriendelijk op hen neerkeek, een verraderlijke vulkaan was; noch zij, noch hun voorouders hadden ooit een uitbarsting van dezen berg bijgewoond.

Op het midden van dien Octoberdag waren zij in hun woningen en genoten den middagslaap. Daar maakte een vreeselijke slag, een geweldige donder hen wakker. Vol schrik staarde elk naar den berg; daar op den top verhief zich een ontzettende rookwolk. Zij verspreidde zich over den geheelen omtrek en deed het zonlicht verdwijnen. De heldere dag veranderde in een donkeren nacht. Brandend heet werd de

lucht; de grond raakte in een golvende beweging; de bliksem flikkerde; de donder rommelde. Helaas! de arme verbijsterde menschen! Ze werden verstikt, verbrand en begraven onder het heete slijk, het kokende water, de gloeiende zwavel, het zand en de steenen, die de vulkaan in ontzettende hoeveelheden uitbraakte. Ruim honderd dorpen werden in een paar uren bedolven, en vijfduizend menschen vonden een ijselijken dood.

Het vroeger zoo liefelijke landschap was veranderd in een woestenij.

De andere uitbarsting is die van 1840 op Ternate. Dit kleine eiland is eigenlijk de top van een geweldigen vulkaan. In de 17de eeuw heeft hij eenige malen vuur uitgeworpen, maar bleef gedurende de volgende eeuw in rust. Het schijnt, dat hij in deze eeuw zijn schade wil inhalen, want de eene uitbarsting is op de andere gevolgd.

Die van 1840 was de hevigste van alle. Niet alleen stortten stroomen gloeiende lava van den top tot naar beneden, maar ook een geduchte aardbeving deed den grond schudden en de sterkste gebouwen waggelen. Boomen en huizen vielen omver; het fort Oranje, midden in de stad, stortte in en vulde met zijn puinhoopen en vernielde wallen de diepe gracht, die er omheen lag. Op vele plaatsen verzakte de grond, of barstte hij vaneen; uit de alzoo gevormde diepe kloven spoten geweldige stralen heet water op. Huizen, akkers, tuinen, bosschen — alles was het onderste boven gekeerd. De bewoners verlieten in hun angst en schrik het eiland en vluchtten naar het nabij gelegen Tidor. Later keerden ze naar hun woonplaats terug en herstelden langzamerhand de aangebrachte schade.

34. Een heilzaam gewas.

Heel onplezierig is het en dikwijls lastig, zoo tusschenbeide eens ongesteld te wezen. Gelukkig de zieke, bij wien vlug een knap geneesheer verschijnt, die de ongesteldheid spoedig door een of ander geneesmiddel weet te verdrijven. Doch te beklagen is de zieke, die maar niet genezen kan, omdat de geneesmiddelen niet baten.

Een lastige krankheid is de koorts; mocht gij er zelden of nooit mede geplaagd worden! Eeuwen lang hebben vele menschen daaraan gesukkeld, en een vlug werkend geneesmiddel daartegen was niet bekend. Eindelijk echter ontdekte men, dat een boom in Zuid-Amerika redding schonk. Zijn fijn gewreven bast bleek een uitstekend middel tegen de koorts. Dat middel heet kina en de boom kinaboom. Na deze gelukkige ontdekking wil men gaarne overal kina hebben. Daarom ziet men in Zuid-Amerika mannen ijverig de bosschen doorkruisen, om kinaboomen op te zoeken. Die ze vinden, houwen ze om en ontdoen ze van den bast. Dien bast drogen ze en pakken dien vervolgens in balen of kisten, om ze naar de steden te brengen. Vandaar worden die verder de geheele wereld door verzonden en overal voor veel geld verkocht.

Het aantal van deze kostelijke boomen in Zuid-Amerika is echter zeer verminderd. Het is dus zeer goed, dat men beproefd heeft, ze ook in andere streken te doen groeien. Ook op Java kweekt men ze nu aan. In 1854 kocht de regeering een levenden kinaboom, die naar Java overgebracht werd. Nog was ze in het bezit van zaad gekomen, dat ook op Java in den grond gelegd werd.

In het eerst ging het met de jonge boompjes, die uit het zaad voortkwamen, niet voordeelig. In 1857 had men nog slechts 95 gezonde planten. Doch nu besteedde een man, die veel verstand van tuinbouw had — Junghuhn heette hij — al zijn zorg aan die kinaboompjes. Hij wist, dat de jonge kinaboomen in hun vaderland groeien onder het bladerdak van groote boomen en daardoor dus beschermd worden. Hij liet dus elk boompje uit den grond nemen, heel voorzichtig, om de worteltjes niet te beschadigen. Vervolgens verplante hij ze in een bosch onder andere boomen. De ijverige man zag zijn moeite beloond: een jaar later waren de boompjes vrijwat opgeschoten en gaven reeds zaad.

Daarna werden er drie nieuwe plantages van kinaboomen aangelegd en wel op verschillende gronden en ook op verschillende hoogte. Zoo wilde men te weten komen, waar deze planten het best groeien.

Na 1864 is het aanplanten snel vooruitgegaan. Er zijn nu al vele honderdduizenden kinaboomen op Java, en elk jaar verkrijgt men reeds vele duizenden ponden van het kostbare en niet genoeg te prijzen geneesmiddel.

35. Sporen!

Wil men te land een groot eind ver reizen, niets is dan zoo gemakkelijk en zoo prettig als te sporen. Moeten er goederen spoedig vervoerd worden, geen beter middel is er dan de spoorwagen.

Reeds langen tijd waren er in vele landen der aarde spoorwegen, toen er in Oost-Indië nog niet één te zien was. Toch

begreep men, dat ze ook hier van groot nut zouden zijn. Niet overal waren de wegen in goeden staat; het reizen kostte dikwijls veel tijd en veel geld, en de voortbrengselen van den grond werden met karbouw en kar slechts heel langzaam naar andere plaatsen gebracht. Men verlangde op Java dus naar spoorwegen, en ze kwamen er eindelijk ook.

Een vereeniging van eenige heeren, die de Nederlandsch-Indische Spoorweg-maatschappij heette, vatte het werk aan. Zij maakte, dat in het jaar 1872 voor het eerst de bewoners van Batavia van hun stad naar Buitenzorg konden sporen. Ook de spoorweg van Samarang naar Soerakarta en Djokjakarta, met een zijtak naar Fort Willem I, kwam door haar in hetzelfde jaar gereed.

Eenige jaren lang waren deze beide lijnen de eenige op Java. Toen besloot de regeering, het werk te vervolgen, dat zoo goed begonnen was. Zij zou dus staatsspoorwegen laten maken, dat is: spoorwegen op kosten van den staat of het land. Men trok met ijver aan den arbeid. In het Oosten van Java werd een spoorweg van Soerabaja naar Passaroean, later nog verder doorgetrokken, en naar Malang aangelegd. Aan dezen weg verbond men een anderen naar Modjokerto en Soerakarta, met een zijtak over Kediri naar Blitar. In het Westen van Java kreeg men een spoorweg van Buitenzorg naar de Preanger-Regentschappen, en deze is tot Djokjakarta verlengd. Daardoor zijn de spoorbanen van West-Java met die van Oost-Java vereenigd. Van de andere eilanden heeft alleen Sumatra enkele spoorlijnen.

Nu is het maken van een ijzeren weg in een vlak land geen zware taak, maar in bergstreken is dat heel wat anders. Op de eene plaats moet men den weg om een hoogte heen-

buigen; op een andere plek stuit men tegen een berg, waar men niet over en niet omheen kan; dan moet er een tunnel of onderaardsche weg gemaakt worden, zooals bijv. door den Goenoeng Kendang bij Tjandjoer. Nu moet men tusschen bergspleten door werken, dan weer den weg leggen over ravijnen, waar in de diepte een bergstroom bruist. Men is dan genoodzaakt, pijlers te bouwen, en daarop een spoorwegbrug te doen rusten. Dat ziet men bijv. bij Gombong, waar die pijlers 20 meters hoog zijn. Op andere plekken heeft men zelfs aan bergstroommen een andere bedding moeten geven, opdat de spoorweg geen last van het water zou hebben.

Wanneer men nu zoo vlug in een spoorwagen reist, terwijl men op zachte kussens zit en het uitzicht op de schoone natuur geniet, dan mag men ook wel eens denken aan de knappe mannen, die na veel nadenken en met zwaren arbeid zulke groote dingen tot stand brachten.

36. Een tocht met tegenspoed.

Atjeh en de Atjehers! Hoe dikwijls is de naam van dat land in de laatste jaren al niet gehoord! Hoe menigmaal noemen wij niet dat volk, waartegen zoo langen tijd onze troepen een harden strijd gevoerd hebben!

Al vroeger hebben wij gehoord, dat de Nederlanders nooit groote vrienden met de Atjehers geweest zijn. In deze eeuw was dat er niet beter op geworden. Eigenlijk hadden wij ons vóór het aanvangen van den oorlog heel weinig met hen bemoeid. Ze waren toch niet veel te vertrouwen, en bovendien hield Engeland hen zoo wat de hand boven het hoofd. Er was echter zoo weinig orde in hun land, en ze maakten

het eindelijk met hun zeerooverij zoo grof, dat Engeland ons de vrijheid gaf, met hen te doen, zooals wij zouden goedvinden.

Nu deed onze regeering haar best, om met Atjeh op een goeden voet te komen en er wat orde te brengen. Doch de Atjehers toonden niets dan onwil, misleidden ons en zochten hulp tegen ons bij de andere volken. In 1873 verklaarde de gouverneur-generaal hun dan ook den oorlog.

Er werd een leger ingescheept onder het opperbevel van generaal Köhler. Men handelde met spoed, opdat de tocht nog vóór den kwaden moeson afgeloopen zou zijn.

In het begin van April ankerden onze vaartuigen op de reede van Atjeh. Een paar dagen later ontscheepte zich ons leger, dat ruim 3000 man sterk was. Terstond begon de strijd, en reeds toen ondervonden onze soldaten, welk een onvervaard vijand ze tegenover zich hadden. Alsof ze doodsgevaar voor niets telden, stormden de Atjehers, de meesten met een klewang gewapend, op onze troepen in en gaven noch om kogel, noch om bajonet. Velen vochten tegen onze soldaten man tegen man, lijf tegen lijf, en op meer dan één plaats braken ze door onze rijen heen.

Na dit eerste gevecht trok onze krijgsmacht het land in, zonder in het begin verzet te vinden. Maar toen men een missigit bereikte, ontmoette men weer tegenstand. De missigit werd beschoten, de muur beklommen, en het gebouw veroverd. Toen de vijand echter aanhoudend daar zijn kogels op de onzen afzond, gaf Köhler bevel, de missigit te verlaten. Dadelijk nam de vijand haar weer in bezit.

Drie dagen later achtte de generaal het noodig, de missigit opnieuw te bezetten. Weder werd dit gebouw stormenderhand veroverd. Toen echter de generaal op een gevaarlijke

plek den vijand door een verrekijker in oogenschouw nam, werd hij door een geweerkogel in de borst getroffen. Bijna oogenblikkelijk was hij dood.

De geleden verliezen en vooral het sneuvelen van den generaal gaven veel bezorgdheid. De nieuwe opperbevelhebber deed nog zijn best, den kraton, waarvan men de plaats niet goed kende, op te sporen, maar het vijandelijk vuur was zoo moorddadig, dat hij dit plan opgaf. Men zag in, dat de tegenstand der Atjehers grooter was, dan men gedacht had, en dat het aantal van onze troepen te klein was. Het bevel tot den aftocht werd gegeven. Ons leger scheepte zich weder in en keerde naar Batavia terug.

37. Een hoofdsterkte bemachtigd.

De eerste tocht naar Atjeh was dus niet best afgelopen. Maar men ging nu niet met de handen in den schoot zitten. Neen, de ondervonden tegenspoed vuurde in Nederland en in Indië nog tot meer ijver aan.

In den zomer van 1873 maakte men groote toebereidselen tot een tweeden tocht. In Nederland werden vele soldaten aangeworven; een groot aantal officieren werden op hun verzoek naar Indië overgeplaatst, en de bekwame generaal Van Swieten verliet het moederland, om het opperbevel over de troepen, die naar Atjeh zouden vertrekken, op zich te nemen. Intusschen belette onze vloot, zooveel zij kon, den handel en de scheepvaart van het vijandelijk land.

In November was het leger gereed. Het was het grootste, dat in Indië nog ooit door ons uitgezonden was. Het telde

8000 man, behalve nog 4000 bedienden en arbeiders. De vloot bestond uit 25 schepen, die te zamen met 2000 koppen bemand waren.

Ongelukkig brak een vreeselijke ziekte, de cholera, onder de troepen uit. Toch scheepte het leger zich in, omdat langer uitstel van den tocht onraadzaam was.

De landing nabij de Atjeh-rivier had ongehinderd plaats. Doch zoodra afdeelingen van ons leger hier en daar heentrokken, om de landstreek te onderzoeken, begon de vijand tegenstand te bieden. Al zijn aanvallen werden echter afgeslagen, en langzaam maar zeker naderden onze troepen den kraton, de woning van den jongen sultan. Thans meende de opperbevelhebber, dat hij beproeven moest, dezen vorst en zijn raadslieden tot andere gedachten te brengen. Als het kon, wilde hij zoo gaarne den oorlog zonder verder bloedvergieten tot een goed einde brengen.

Hij schreef daarom den sultan twee brieven, waarin hij hem aanmaande, om vrede met ons te sluiten. Het bezorgen van die brieven was een groot waagstuk; een Atjehsch hoofd, dat eerst beloofd had, ze over te brengen, weigerde dit later dan ook. Doch er was in ons leger een trouwe zeventigjarige Javaan, die reeds in vorige oorlogen ons groote diensten bewezen had, en die ook dezen tocht onder zijn ouden bevelhebber, den generaal van Swieten, had willen medemaken. Hij bood aan, de gevaarlijke boodschap te doen, en vertrok met de brieven. Helaas! het kostte den ijverigen man het leven: de vijand greep hem en bracht hem op een wreede wijze ter dood.

Hoe geheel anders was het gedrag van Van Swieten en onze troepen! Gewonde vijanden werden door ons ver-

verpleegd, en zooveel mogelijk, de kampongs gespaard. De opperbevelhebber gaf zelfs gevangenen de vrijheid, na hun een paar geldstukken geschonken te hebben. Doch de Atjehers waren door dat alles niet te winnen.

Ons leger trok dan ook verder het land in. Onder hevige gevechten op den 25sten en 26sten December kwam het, langs ongebaande wegen en door waters en moerassen, zeer dicht bij den kraton. Met kanonnen werd daarop de missigit beschoten en na een bloedigen strijd door onze soldaten op den 6^{den} Januari ingenomen.

Langzamerhand werd de omtrek van den kraton door ons bezet en deze bijna geheel omsingeld. Den 24sten Januari trokken onze soldaten op, om den kraton geheel in te sluiten. Het verwonderde ons zeer, dat de vijand, die nog den vorigen dag hevig geschoten had, nu niets van zich hooren deed. Een afdeeling van onze troepen werd gezonden, om den kraton nader op te nemen. Zij drong door de struiken heen, klom een hoogen aarden wal over en — trok den kraton in. Weldra volgde Van Swieten zelf met meer troepen. Een luid hoera en het aanheffen van het *Wien Neerlandsch bloed* door de muziek maakten bekend, dat de kraton in ons bezit was.

Waar was de vijand dan gebleven? Hij had den kraton verlaten, omdat hij vreesde, omsingeld en dan gevangen genomen of gedood te worden.

38. Een nieuwe stad.

Het veroveren van den kraton had in Indië en Nederland

veel blijdschap gegeven. Men dacht, dat de oorlog nu spoedig gedaan zou zijn. Doch dit gebeurde nu juist niet. Ook na het verlies van zijn hoofdplaats wilde de dappere vijand zich nog niet aan ons onderwerpen.

De jonge sultan was intusschen gestorven, en een andere werd niet benoemd. Onze regeering maakte nu bekend, dat Atjeh als veroverd land met onze bezittingen vereenigd werd. Generaal van Swieten achtte zijn taak verricht en vertrok weder naar het moederland. Kolonel Pel — later tot generaal benoemd — werd opperbevelhebber in zijn plaats. Deze bekwame hoofdofficier stierf een paar jaar later zeer onverwachts.

Niet lang daarna kreeg generaal Van der Heyden het oppergezag in Atjeh. Hij heeft den bijnaam van *held van Samalangan* gekregen. Dat rijk ligt naast dat van Atjeh. Nog niet lang was hij opperbevelhebber, of hij trok met een sterke krijgsmacht tegen Samalangan op. Terwijl een gedeelte van zijn soldaten den grootsten kampong van dat land aantastte, overviel hun eensklaps een groote vrees, en deinsden zij in verwarring terug. Dadelijk ging Van der Heyden naar hen toe. Hij plaatste zich aan hun hoofd en sprak een paar opwekkende woorden tot hen. Dat hielp, en onder een luid hoera volgden zij hun bevelhebber en veroverden de versterking. Die stoutheid kostte den dapperen aanvoerder het linkeroog. Een geweerkogel nam dit weg.

Ook na het vertrek van den held van Samalangan werd in Atjeh nog veel gestreden. Vooral Toekoe Oemar gaf ons veel te doen. Dit Atjehsch hoofd had ons eerst als bondgenoot goede diensten bewezen, maar sloot zich later weer bij den vijand aan. Hij begaf zich met het grootste deel van

zijn strijders naar Pedir. Pedir was al 25 jaar lang een veilige wijkplaats voor onze vijanden geweest. De Atjehers noemden Groot-Atjeh het hoofd, maar Pedir het hart van Atjeh. Nu begon in Juni 1898 onder kolonel Van Heutz, een veldtocht, die een goeden uitslag had.

Zoo wordt de toestand in Atjeh steeds beter. Toekoe Oemar heeft na zijn afval van de Nederlanders niet lang meer geleefd. Meer en meer gaat de bevolking onder onze bescherming zich aan den handel en den landbouw wijden.

Reeds thans is er in Atjeh vrijwat veranderd. Wij hebben op het eiland Poeloe Bras een vuurtoren gebouwd, en daaraan hebben reeds vele schepen met hun bemanning het behoud te danken. Niet ver van den mond der Atjeh-rivier is Oleh-leh, onze haven op kust van Atjeh, door ons aangelegd.

Daar kan het nu al heel levendig wezen. Tusschenbeide verschijnt er een groote stoomboot. Een grooter of kleiner aantal schepen liggen op de reede, om troepen aan te voeren of weg te brengen of allerlei noodige zaken te ontschepen. Prauwen voeren de goederen naar den wal, waar deze door stoomkranen op het einde van de pier of landingsplaats geheschen worden. Rijen huizen staan niet ver van het strand; toko's ontbreken niet. Officiëren, soldaten en inlanders bewegen zich tusschen die gebouwen, en een menigte koelies zijn bezig, de aangebrachte goederen in de bergplaatsen te bezorgen of ze in de spoorwagens te laden.

Want een spoortrein rijdt eenige malen daags heen en terug van hier naar Kotta-Radja.

Wat is Kotta-Radja? Een nieuwe stad, op de plek van den kraton gebouwd. De spoortrein brengt de reizigers in

een groot kwartier daarheen. Dicht bij Kotta-Radja nadert de spoorweg de Atjeh-rivier. Aan de overzijde daarvan ziet men verscheidene nieuwe gebouwen en aan deze zijde de nieuwe sierlijke missigit. Onze regeering heeft die laten bouwen in plaats van de oude, welke door den oorlog vernield was. Niet veel verder ligt de oude kraton, nu Kotta-Radja. Het dichte struikgewas, dat den kraton vroeger voor het oog verborg, is thans weggeruimd.

Door een poort komt men in den kraton. Hier vertoont zich een vierkante ruimte. Een riviértje, waarover hier en daar een brug ligt, loopt er doorheen. Allerlei gebouwen zijn er reeds opgericht; het zijn de woningen van den bestuurder van Atjeh, van den bevelhebber der troepen en van de hoofd- en mindere officieren; nog zijn er kazernes voor de soldaten en verder andere huizen. Ook buiten de wallen ziet men nog verscheidene gebouwen en daaronder vele toko's. Op de passer kan men zich van vruchten en andere zaken voorzien, en het kan er recht druk toegaan.

Een breede weg loopt van Kotta-Radja over de Atjeh-rivier naar Penajoeng. Ook hier en langs den weg kan het zeer levendig wezen. Er zijn talrijke woningen van officieren en soldaten, hospitalen, toko's en een uitgestrekt Chi-neesch kamp.

39. Op Lombok.

Het tweede eiland in de rij der kleine Soenda-eilanden heet Lombok. De bevolking bestaat er voor het grootste deel uit Sasaks, die Mohammedanen zijn. Een dertiende deel

der bewoners wordt gevormd door de Baliërs, aanhangers van de leer van Boedha. Die kleine minderheid speelde echter danig den baas. Wreed werden de Sasaks onderdrukt. Opstand baatte niet. Altijd wisten de beter bewapende Baliërs elk verzet zwaar te straffen.

Het geplaagde en mishandelde Sasaksche volk riep onze hulp in. Onverschillig kon de regeering niet blijven. Onder onze vlag mocht geen wreede onderdrukking geduld worden. De vorst van Lombok gedroeg zich daarbij zeer oneerbiedig. Zoo kon een gewapende tusschenkomst hier niet uitblijven.

Een flinke krijgsmacht onder bevel van generaal Vetter zette in 1894 te Ampenan voet aan wal. Niets verstoorde den marsch onzer troepen naar Mataram en Tjakra Negara, de versterkte plaatsen van den vorst der Baliërs. De bevolking bleef rustig. Twee afdeelingen troepen trokken het binnenland in, om allen strijd tusschen Baliërs en Sasaks te doen ophouden. Het scheen volle vrede. Een deel der oorlogsschatting was al betaald. De markten werden druk bezocht, ook door vrouwen en kinderen. En toch was de vijand maar schijnbaar ontmoedigd.

Het was een stikdonkere nacht. Te Tjakra Negara heerschte volkomen rust. Althans zoo scheen het. Daar knalt plotseeling een geweerschot, Dof dreunen van alle zijden de slagen van den tong-tong. De Baliërs worden ten strijde geroepen. Honderden schietgaten worden in de muren geboord en daardoor worden overal de geweren op onze soldaten afgeschoten. Dichte drommen Baliërs trachten in de verwarring langs den grooten weg van beide zijden een aanval te doen. Ze worden door het kanon- en geweervuur op de vlucht gejaagd. Maar

tegen dat moordende vuur uit de hoge muren staan onze soldaten machteloos. Bij tientallen vallen ze. Toch denkt niemand aan vluchten. Langzaam wordt teruggetrokken naar een hoog ommuurden tempel.

Den anderen dag begon nu de terugtocht naar Mataram. Een regen van kogels maaide onze dapperen neer. Na twee vreeselijke uren kwamen de vermoeiden en vervolgden bij hun vrienden. Maar ook daar was geen rust te vinden. Versterkt door een der twee afdeelingen, die uit het binnenland waren teruggeroepen, trok de dappere schaar naar de kust. Over rijstvelden en door modderpoelen, door stroompjes en langs diepe kloven bereikte men al vechtende Ampenan, waar onze scheepsmacht lag. Andere achtergebleven afdeelingen kwamen daar ook aan, na dagen van gebrek en ellende. Eén afdeeling was zelfs eenige dagen in gevangenschap bij de Baliërs geweest.

Zoo ongelukkig liep de eerste tocht naar Lombok af. De moed werd evenwel niet opgegeven. Generaal Vetter zou zelf de nederlaag in een overwinning moeten veranderen. Nieuwe troepen en nieuwe voorraad werden aangevoerd. Mataram en Tjakra Negara werden ingenomen. De vorst van Lombok verloor zijn rijk en zijn schatten. Hij zelf wist nog te vluchten, maar hij werd achterhaald en gevangen genomen. Naar Batavia gevoerd, stierf hij daar in 1895.

Lombok werd onder ons bestuur gebracht en zoo een nieuw gebied aan het rijk in Indië toegevoegd.

40. Altijd vooruit!

De bewoners van beschaafde landen gaan steeds in kennis vooruit. Zij doen allerlei uitvindingen en denken er zonder ophouden over na, of men dit nog niet beter zou kunnen maken, en of men dat nog niet gemakkelijker zou kunnen doen. Daardoor wordt gedurig wat veranderd. Ook in Indië gaat het zoo.

Het cultuurstelsel is ook niet meer, zooals Van den Bosch het ingevoerd heeft. Het heeft wel vele gewassen en daardoor veel geld gegeven, maar er waren ook verscheidene menschen, vooral in Nederland, die meenden, dat het voor de Javanen ook wel iets minder goeds had. Daarom heeft de regeering nu en dan wat veranderd. Eerst werd de gedwongen bouw van de peper en de thee afgeschaft en iets later die van de indigo en de kaneel. Na het jaar 1890 is de Javaan ook niet meer verplicht suiker te leveren. Alleen de koffie zal vooreerst nog aangekweekt moeten worden.

Evenzoo kwam er in de Molukken verandering. Nog eenige jaren na het herstel van ons gezag in Indië leverde alleen Amboina de kruidnagelen en alleen Banda de muskaatnoten aan onze regeering, en mochten geen andere dan Nederlandsche schepen die afhalen. Die bepalingen zijn nu afgeschaft.

De Indische landbouwers zijn nu vrijer in hun werk geworden, en men hoopt, dat zij nu nog meer dan vroeger hun best zullen doen. Om hun ijver nog verder aan te wakkeren, heeft de regeering in 1870 een nieuwe wet gemaakt. Daarbij is bepaald, hoe de inlanders eigenaars van den grond kunnen worden, en hoe men voor den tijd van 75 jaar land huren kan.

Dan werd ook gezorgd voor sneller vervoer naar Indië en in Indië.

Na het graven van het kanaal van Suez was de weg van Europa naar Indië zeer verkort. Een groote maatschappij, *Nederland* geheeten, liet daarop groote stoombooten bouwen, om den Nederlanders in staat te stellen, regelrecht uit het moederland naar Indië te varen. Die stoombooten varen af aan de Handelskade te Amsterdam en worden hoe langer hoe gemakkelijker en prachtiger; men kan ze wel drijvende paleizen noemen. Een nieuwe maatschappij, de Rotterdamsche Lloyd, heeft Rotterdam als punt van afvaart, zoodat de twee belangrijkste koopsteden van Nederland verbinding met Indië hebben. Ook in Indië zelf varen nu stoombooten tusschen de voornaamste plaatsen. Door de telegraaf kan men tegenwoordig in eenige uren berichten van Java naar Nederland, en omgekeerd, zenden.

Doch niet alleen ter zee, maar ook te land kreeg men nieuwe middelen van vervoer. Wij weten reeds, dat de spoortreinen door Java stoomen; maar ook de tramwagens zijn er niet meer vreemd.

Nog veel meer is er in de laatste jaren in Indië veranderd, maar het voornaamste is u thans verteld. We wenschen, dat Nederland en Indië nog lang vereenigd zullen blijven. Laten wij hier eindigen met den uitroep:

Heil en voorspoed aan ons Nederlandsch-Indië!

INHOUD.

No.		Bladz.
1.	Voor het eerst in Indië	5
2.	Een vast punt bezet	7
3.	Een gezantschap	8
4.	Eendracht maakt macht	10
5.	De eerste gouverneur-generaal	11
6.	Een reis met tegenspoed	13
7.	Onder valsche vrienden	15
8.	Een belangrijke strijd begint	16
9.	Een belegerd fort	18
10.	Een hoofdstad gesticht	20
11.	Iemand, die meer is, dan hij schijnt	21
12.	Pal staan	24
13.	Een geplaagde bevolking	26
14.	Een vreeselijk beleg	28
15.	Een schoon eiland gewonnen	29
16.	Twee brave mannen	31
17.	Een gouverneur-generaal, die lang aan het bestuur is	33
18.	Twee machtige vijanden klein geworden	35
19.	Onze verste bezitting	37
20.	Een winstgevende boom	39
21.	Een gruweldaad	41

INHOUD.

No.		Bladz.
22.	Een aanlegplaats, die grooter wordt	43
23.	De val van een machtige	45
24.	Een knap, maar bar gouverneur-generaal	47
25.	Twee groote werken	49
26.	Onze hoofdkolonie verloren	51
27.	Het oude gezag hersteld	53
28.	Een duchtig vijand	55
29.	De sterke bedwongen	57
30.	Een zaak, die veel geld opbrengt	59
31.	Moed en volharding	61
32.	Enkelen tegen duizenden	63
33.	Groote verwoestingen	65
34.	Een heilzaam gewas	67
35.	Sporen	68
36.	Een tocht met tegenspoed	70
37.	Een hoofdsterkte bemachtigd	72
38.	Een nieuwe stad	74
39.	Op Lombok	77
40.	Altijd vooruit	80

- 1609 P Both wordt g. g.
- 1618 g P Roen g g
- 1623 - 27 Carpentier g g
- 1627 Roen. g g.
- 1629 Roen sterft
- 1636 - 45 van Diemen g g (Formosa)
- 1653 - 78 Maetsuyker g g. (Blenburg Padang
Makassar)
- 1 Speelman. g g
- 1710 - 1715 Kamphuis
Zwaardekroom (P. Elberfeldt.)
1740. Kalherier (Moord van de Chinezen)
- 1750 Van Imhoff (Buitenzorg)
- 1760 Splitsing van 1 rijk van Kataran
- 1799 Einde van de Oost Indische
Compagnie.
1808. Deonstels g g
1811. Praffles
- 1816 Van der Kapellen. g g

